

دپوهنی وزارت

داسلامی زده کړو معینیت

دنظارت اوبرنامو ریاست

بڼه پایله

دهغی وسیلی ، نښی اوبدی پایلی څخه ځان ساتل

Ketabton.com

ترتیبونکی : معاون مدرس: محمد بشیر "مدنی"

۱۳۹۵ هجری شمسی کال

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دپیل خبری

دایسکاره خبره ده چی انسان د نورو مخلوقاتو په څنگ کی یو مخلوق دی چی الله جل جلاله ورته عقل ور کړی دی نوددی لوی نعمت (عقل) په مقابل کی مکلف گرځول شوی دی . انسان مکلفول ددی تقاضاکوی چی دده دعمل اوکارپه بدل کی باید دپته بدله ورکړی شی چی داعقلی دلیل د مجازات هم دی چی شرعی نصوص پری گواه دی ، دانسان ټول ژوند په دنیا کی چی څومره پراوونه اړه وی اوپری تیریری ده ته په بدل کی یا نیکی اویاهم بدی لیکلی کیږی خو آخره مرحله اوپراو دانسان دژوند خورا اهمیت لری ځکه چی دانسان خاتمه په هرعمل باندی چی وشی په هغی باندی ټول عمرورته قیاس کیږی، په کوم عمل باندی چی انسان له دنیا څخه سترگی پتی کړی په هماغه عمل باندی مشغول وی اوپه همغه سره له قبره پاڅیږی، یوانسان که په دنیا کی ئی څومره نیک کارونه ترسره کړی وی اوبیا په آخر عمرکی خراب شی اونیکو کارونو ته شا وگرځوی نوددی انسان آخره خاتمه خرابه شوه ، اوکه یو انسان په ټول ژوند کی ښه کارونه ترسره کړی نه وی اود ژوند په آخری پراو کی نیکیو ته مخ وگرځوی عمل اوکارونه یی ټول دشریعت موافق تیرشی نوددی انسان پایله اوخاتمه ښه بلل کیږی ځکه چی دااعتبارور کارآخره خاتمه دانسان ده ، ددی کبله چی خاتمه دانسان په ژوندکی لومړی توب لری نو باید چی دبنی پایلی دتقویت لاملونه پیداکړو ترڅووکولای شو چی دهغی په مرسته خپله پایله نیکه اوروښانه کړو، ددی ترڅنگ ځنی عوامل نورهم شته دی چی دبنی پایلی موانع بلل کیږی هغه هم باید وپېژنو ترڅو دهغوڅخه پرهیز او اجتناب وکړو، ددی په اخر کی باید د پیغمبرصلی الله علیه وسلم دهغه مبارک حدیث په رنای کی فرمائی : (مَنْ لَمْ يَشْكُرِ النَّاسَ لَمْ يَشْكُرِ اللَّهَ) (رواه الترمذی فی کتاب البر والصله ، نوترهرڅه مخکی د اسلامی زده کړو دقدرمن معین صاحب څخه مننه اوقدردانی کوم چی دغه مبارکه پروسه ئی پیل کړه اوبیا د نظارت اوبرنامو دعمومی رئیس صاحب څخه مننه کوم چی ددی رسالی د پشپړیدو دمراحلو د ترسره کیدو لاره ئی راته پرانیسته اوهم دادول دخپل لارښود استاد ښاغلی ضیاءالحق حیدری څخه مننه کوم چی ددی رسالی ترپایه ئی زما لارښوونه کړی اوهمدارنگه دټولو هغو دوستانوڅخه مننه کوم چی ددی رسالی په پشپړیدوکی ئی راسره مرسته کړی الله جل جلاله دټولوته اجرعظیم ورکړی .

درسالی لنډیز:

کومه رساله چی زما مخ ته ایښی ده خلاصه اولنډیزئی په لاندی ډول سره وړاندی کیری هغه داچی:

الف: هرانسان دخپل ژوند دپیل څخه تراخری لحظی پوری کوم عمل چی ترسره کوی هغه که ښه وی یابد ټول پری حساب دی او دهغه په رڼاکي به ورسره یاجنت اویاهم دوزخ ته د تللو پریکړه کیری چی ددی لپاره می دغه عوامل یا لاملونه ذکرکړی دی: دښی پایلی تعریف اودهغه ښی، دښی پایلی ښی دقران کریم له نظره، دحدیث شریف له نظره، دالله جل جلاله ملاقات خوښول، گناه ته په کمه سترگه نه کتل، په الله جل جلاله باندی ایمان لرل ورته خوښی وی، دغزا په حالت کی مرکیدل، داحرام اوحج په حالت کی مرکیدل، پداسی حالت کی مرشي چې د الله جل جلا له په طاعت بوخت وي، د پنځو څیزونو څخه ددفاع دپاره دخپل ژوند نه تیریدنه، که پداسی حال کی مرشي چې په یوه وبایي مرض اخته وي، طاعون، سل (نری رنځ)، دنس درد، د انسان د څنگ ناروغي، کومه ښځه چی په اولاد مره شی شهیده ده، د اوبو په وسیله غرقیدل یا په اور سوخیدل، او یا د کوم شی په نریدو باندی مرشي، دجمعی په شپه او دهغی په ورځ مرگ، د مرگ په وخت کی د توحید د کلیپی ویل دي، او شروط ئی دادی: علم، یقین، اخلاص، صدق، انقیاد، قبول والی او منل، الکفر بالطاغوت،

ښی پایلی ته هڅونه د مبارکو آیتونوپه رڼاکي، دښی پایلی سببونه، دالله جل جلاله إطاعت، دعا کول، إصلاح دباطن اوظاهره، استقامت، په الله جل جلاله باندی ښه گمان کول، تقوی او دالله جل جلاله څخه په هر حالت کی ویریدل، صدق اوریښتینولی، توبه کول الله جل جلاله ته، دالله جل جلاله په طاعت او عبادت همیشوالی او دوام، دمرگ یادول او لپرا امید لرل، دبدی پایلی دسببونودترسره کولوڅخه ځان ساتل، په ښکاره او پټه باندی د الله جل جلا له څخه وېریدل، همیشه الله جل جلاله یادول، دعبرت لپاره دقبرونو زیارت کول، دمړي پریمنځل او په جنازه کی ئی گډون کول، بده پایله اودهغه ښی، پخوانی نیکان به د بدی پایلی (خاتمی) څخه ډېرو وېریدل، دبدی پایلی اسباب، وروسته والی په توبه کی، دسوف لفظ، د گناه سره مینه او په هغی ځان عادت کول- اوړدې هیلې، پخپله ځان وژل، بد ملگری، دخینی وبائی مرضونو وضاحت، طاعون (وبا، کولرا)، دسل مختلف ډولونه،،،،،

ب: دخیرنی طریقه:

څرنگه چی ښه پایله بوه داسی گټوره علمی رساله ده - زما په نظر- چی باید هر مسلمان ئی دخپل ژوند مشال وگرځوی اودغه رساله دکتابتون لپاره ډیرمناسب کتاب دی طرز ئی توصیفی دی ځکه چی هر نص می دخپل مرجع څخه اخستی

دی او او که تاسو ورته وگوری نوزیاتره مراجع دعرې ژبی دی چی بیا دغه ټول نصوص پښتو ژبی ته ژباړل شوی چی ژباړه پخپل ذات کی یو ستونزمن کاردی او ددی رسالی هر عنوان که اصلی دی یا فرعی د خبل مصدر او منبع نه می نقل کری دقرآن کریم دمبارکو آیاتونو دسورت نوم او نمبرمی ذکر کری نبوی مبارک احادیث می دخپل مصدر څخه په پشپر ډول حتی الوسع تخریج کری دی .

ج : دڅیرنی دنتائجو ارزښت :

ددی رسالی د نتایجو دارزښت په هکله می دغه څو ټکی یادکړی دی چی څینی ئی به ډیرلنډ ډول دادی :

- دانسان دټول عمرکړنی دهغه په پایله کی نغښتی دی ، او په همغه ورسره فیصله کپری .

- دانسان دښی پایلی لپاره په لارکی خنډونه شته چی انسان باید دغه خنډونه لری کری اوخپله آخره خاتمه ښه کری.

- ځنی داسی مرضونه اوآفتونه دی چی انسان ته په ظاهره کی بد ښکاری او نه بی خوبسوی خو په حقیقت کی هغه ټول

دانسان دآخرت ښه والی لپاره مقرر شوی دی لکه هغه مرضونه چی پدی رساله کی ترینه بحث اوڅیرنه شوی ده

- پایله دانسان مهم اوحساس پړاودی چی ددی پراوڅخه تیریدل لویه مبارزه غواړی دشیطان په مقابل کی ددی وچی نه

شیطان انسان ته هیلی او امیدونه اچوی چی داد مهمولاملونوڅخه گنبل کپری . په دی څیرنه کی دقبر او مړو سره سروکار

لرل یاد شول چی همیشه دانسان په ذهن کی مرگ یاد وی ترڅو وکولای شی چی دشیطان په مقابل ودربری او دهغی له

وسوسو سره دهاکت په کنده کی ونه غورځپری .

د الله جل جلاله په لوی فضل او کرم سره می دغه علمی رساله پای ته ورسوله الله جل جلاله د دغی رسالی ویونکی اوگتبه

اخستونکی ته اجرورکری اللهم آمین.

سریزه

الحمد لله وحده والصلاة والسلام على من لا نبي بعده وبعد !

د هغه الله جل جلاله په نامه چې رحمت یې هر څیز ته رسیدلی دی او هر څه یې شمیرلې ، دخپلو بندگانو څخه یې په هغه

چا رحم وکړ او په دنیا کې یې هغه څه ورته برابرکړل چې د آخرت درجې پرې لوړېږي او دا هغه څوک دي چې د الله جل جلاله

په طاعت يې هميشه والی وکړ او په عبادت کې يې کوشنې وکړه که راحت، خوشحالي ورته ورسېږي د الله جل جلاله شکر ادا کوي دا ډېر ورته ښه او غوره کار دی، که تکليف، غم او خفگان ورته ورسېږي صبر پرې کوي،

دموضوع اهميت: دانسان ژوند په دنيا کې ديوې خاصې موخې لپاره دی چې هغه دالله جل جلاله عبادت دی ددی نتيجه د عمر په آخره لحظه کې معلومېږي دژوند دغه مرحله د انسان لپاره خورا اهميت لری چې دژوند لپاره د آخرنی مهر حيثيت لری او دتول ژوند پراوونه په همدی خاتمه اوپایله باندی قیاس دی. دا دپایلی اهميت ته اشاره کوی نوپکاردی چې خپله پایله په هره طريقه چې وی الله جل جلاله ته عنذر، زاری اوژړا وکړو تردی چې ښه پایله ولرو .

اوس پوښتنه داده چې دانسان د عمر تر ټولو حساس پړاو کوم دی ؟ آیا دانسان ټول ژوند یو شان دی او که خپلوکی توپیر لری ؟ آخره مرحله دانسان دژوند لپاره دکومو ځانگړو اهميتونوڅخه برخه من دی ؟ دا هغه پوښتنی دي چې ددی تحقيق لاندی موخو د لاسته راوړلوڅخه وروسته ځوابیږي.

دتحقيق موخې: ددی تحقيق موخې زیاتی دی خو په لنډه توگه لاندی موخې ترټولو خورا مهی گڼل شوی دی: دډېرو مسلمانانو ظاهري جامه غږي لباس وگرځيد اوباطنی معامله دهر مسلمان دالله جل جلاله سره ده . له دې سره جوخت زموږ د ټولني ډېر وگړي په هغو هلاکوونکو گناهونو اخته شول چې کول يې په ټولنه کې يو عادي کار گرځيدلی او څوک اصلاً ورته گناه نه وايي ، د ساري په ډول بهتان ، غيبت د يتيم حق خوړل، سود، رشوت او داسې نور چې هر څوک يې پخپله ويږي او هم يې پخپله کوي نو ما خپل ديني مسؤليت او لازمي دنده وبلله ترڅو دغه رساله دعلی رتبې چې د مرستيال مدرس څخه مدرس ته دلوریدلو له امله می ترتيب کړه د الله جل جلاله په لوی فضل او کرم سره می پای ته ورسیده ښایي کوم مسلمان ورور ئی ولولی او گټه تری پورته کړی په پای کې دگناهونو لار پرېږدي او دخپل اخرت په ښه کولو کې هڅې وکړي او ماته يې الله جل جلاله اجر راکړي. بله داچې هر مطالعه کونکی انسان پدی باندی زیار وباسی تردی چې وکولای شی په آخر عمر کې په نيکیو عادت شی او په همدی حالت وفات شی. نيکی پایلی خپل اسباب لری ددغی اسبابو په برابرې ولوکی هرڅوک باید ښه کوشنې وکړی تردی چې دښی پایلی درلودونکی شی. همدا راز بده پایله هم شته اودهغی اسباب او عوامل هم شته دی ، پدی رساله کې بله موخه هم داده چې ددغی بدی پایلی اسبابو او عواملو ته باید هر مسلمان یو خوا ته شی اونیک عملونه پرېږدی بلکی باید دخپل توان مطابق هڅه وکړی ترڅو وکولای شی چې دخپلونیکو اعمالو په کولو سره دنيکی پایلی درلودونکی شی

مخکینی لیکنی :

دبني پایلی په اړه ډیری لیکنی شویدی چی ټولی په عربی ژبه دی ځینی ئی دادی :

علامات وأسباب حسن الخاتمة وسؤ الخاتمة / خالد بن عبدالرحمن الشایع (معاصر) ، علامات سؤالخاتمة قبل موته وعندالتغسیل للشیخ ندا أبواحمد (معاصر)- حسن الخاتمة لعبدالله بن محمد المطلق (معاصر)- رسالة فی حسن الخاتمة لمحمد شامی شیببة (معاصر)دا دساری په ډول یادشول خو په پښتوژبه فکرنکریم بل چا به لیکلی وی .

درسالی کړنلاره :

دغه رساله دجوړښت په لحاظ په لاندی ډول ده : دغه رساله په لاندی مطالبومشتمله ده چی دوه فصلونه لری په لومړی فصل کی دنیکی پایلی تعریف، عوامل، نبی دقران اوحدیث له نظره تریخت لاندی نیولی شوی دی په دویم فصل کی بدی پایلی ته اشاره شوی ده چی په هغی کی دبدي پایلی اسباب اوعوامل دقران اوحدیث له نظره ذکر شوی دی اوبیا په دوهم فصل کی دامام زین العابدین هغه زینی ویناوی ضمنا ذکرشوی دی چی دموضوع سره کلکه رابطه لری .ددویم فصل په آخر کی هغه وبای مرضونه ذکر شوی دی چی دانسان په نیکه پایله باندی دلالت کوی. او په آخر کی دبحث خاتمه ذکر شوی اوپه پای کی منابع ذکر شوی دی .

ومن الله التوفیق

لومړی فصل: نیکه پایله اودهغی عوامل

لومړی مبحث: دبني پایلی تعریف اودهغه نبی سره دهغونی نبی پایلی ته :

۱- دبني پایلی تعریف :

ښه پایله پدی معناده چی یو بنده دخپل مرگ څخه وړاندی پدی سره بریالی شی ترڅودخپل رب (الله جل جلاله

(دقهر اوغصی نه لری شی ، دگناهونواوخطاگانوڅخه توبه وباسی ، دنیکیو او صالحو عملونوخواه مخه کړی اوبیاپه

دغه ښه حالت سره وفات شى. لکه چې دنبوى صلى الله عليه وسلم په ارشاداتوکی راغلی چې کله خدای جل جلاله په یوه بنده دخیراراده وکړی نوهغه په خیرکاروکی استعمالوی.

۲- دبنی پایلی نبی:

دبنی پایلی نبی دقران له نظره :

۱- الله جل جلاله فرمائی : { إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشُرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ } فصلت: 30 ژباړه : بیشکه هغه کسان چی ئی ویلی دی رب زموږ الله جل جلاله دی بیامحکم ولاړوی پدی خبره باندی ، راکوزیږی به په دوی باندی ملائیکي چی مه ویریري اومه خفه کیږی اوخوشحاله اوسی په هغه جنت چی وی تاسی وعده به ئی درسره کولی شوه. دغه زبړی دمؤمنانولپاره دمرگ په وخت، په قبرونواو دقبرونو څخه دراژوندی کیدوپه وخت کی حاصلیږی.دمرگ په وخت کی جاته د جنت وعده ورکول اوهمدارنگه دمړی روحیه تقویه کول ترڅوهغه په امن کی وی دالوی نیک بختی دی انسان لپاره ددی وحی نه دا دانسان دښه پایلی ښکارندوی دی .

۲- { وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ } ﴿١٦٩﴾ فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٧٠﴾ يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةِ مِنَ اللَّهِ وَفَضْلِهِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٧١﴾

ژباړه: اوله سره گومان مه کوئ (ای محمده یا ای اوریدونکیه) پر هغو کسانو چې وژل شوي دي په لاره د الله جل جلاله (جهاد او طاعت) کې د مړو (مړه نه دي) بلکې ژوندي دي په نزد د رب خپل رزق ورکولی شي (د جنت له خوږو او څښو څخه) پداسې حال کې چې خوشحاله دي دوی په هغه شي باندې چې ورکړي دي دوی ته الله جل جلاله له فضله خپله او

خوشحالی پری دوی (په راتلود) هغو کسانو باندې چې لا نه دي رسیدلي دوی، تر هغو پورې وروسته ددوی نه، په دې شان سره چې نه به وي. داهغه نیکه پایله ده چې دالله جل جلاله دکلی پورته کولو په خاطر خپل ځان یې له لاسه ورکړی. اودهغی په عوض کی خدای جل جلاله ورته دجنت وعده ورکوی اوچاته چې په دنیا کی دجنت وعده وکړی شو دانسان نیک بخته او ښه پای لرونکی انسان دی نو ویلای شو چې څوک دخدای جل جلاله دکلی اچتولو په خاطر خپل ځان یې له لاسه ورکړ دا انسان دښه پای لرونکی انسانانوله جملی څخه دی.

دحدیث له نظره :

1- دالله جل جلاله ملاقات خوښول:

عن أم المؤمنین عن عائشة، قالت: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم. " من أحب لقاء الله أحب لقاءه، ومن كره لقاء الله كره لقاءه ". فقلت: يا نبي الله، أكرهية الموت؟ فكلنا نكره الموت. فقال. " ليس كذلك، ولكن المؤمن إذا بشر برحمة الله ورضوانه وجنته، أحب لقاء الله، فأحب لقاءه. وإن الكافر إذا بشر بعذاب الله وسخطه، كره لقاء الله، وكره لقاءه متفق عليه ."¹

ژباړه : دحضرت ام المؤمنین عائشې رضی الله عنها څخه روایت دا وائی : رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی چې : چاچی دالله جل جلاله ملاقات خوښاوه نو الله جل جلاله هم ددغه ملاقات خوښوی ، او چاچی دالله جل جلاله ملاقات ناخوښی باله الله جل جلاله هم ددغه شخص ملاقات نه خوښوی ، حضرت عائشه وائی ماورته وویل : ای دالله نبی ! آیا دمرگ د ویری له امله ؟ مور ټول مرگ نه خوښوو پیغمبر صلی الله علیه وسلم وفرمایلی : داسی نده ، کله چې مومن ته دالله جل جلاله درحمت ، رضامندی ، او جنت ته داخلیدوزیری ورکړل شی نو دالله جل جلاله ملاقات ورته خوښی شی شوق

1. متفق علیه امام بخاری په خپل صحیح کی په " (6507)، نمبر او امام مسلم په (6508)، (2683 - 2686)، نمبرونو روایت کړی دی امام بخاری په کتاب الرقاق، او امام مسلم په کتاب الذکر والدعاء، دواړو په باب: من أحب کی روایت کړی دی.¹

اورغبت ئى ورته پيدا شى ، اوكله چى كافرته دالله جل جلاله دعذاب او قهرزيرى ور كړل شى نودالله جل جلاله ملاقات بد و بولى او الله جل جلاله هم ددغه شخص ملاقات بد و بولى .ددغه مبارك حديث شريف په هكله امام ابو عبید القاسم بن سلام ويلي دى چى : زما په نظر دمرگ بد گنبل او سختى ترى مطلب ندى خكه ددى خخه هيڅوك هم نه خلاصيرى ، بلكى بد او ناوړه كار دادى چى دنيا ته غوره والى ور كړى او اخرت ته ورتك بد و بولى ، دا خكه چى الله جل جلاله هغه خلك بد گنبل دى چى د ژوند سره مينه لرى لكه چى فرمايى: {إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا وَرَضُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاطْمَأَنُّوا بِهَا وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ آيَاتِنَا غَافِلُونَ} يونس: ٧ آيت .

ژباړه : بيشكه هغه كسان چى اميد نلرى دملاقات زموره او خوښ شوى دى پدى ټول ژوند د دنيا او آرام ئى نيولى دى په دى پورى (ژوند د دنيا) . بل خبره داده چى انسان ترڅو خپل ځان مطمئن ونه بولى چى څما آخرت ښه دى ترهغى پورى دى نه مرگ خوښوى اونو د خدای جل جلاله ديدار او ملاقات. او دا يو ډول ښه گمان كول دى په خدى جل جلاله باندى چى ماسره ښه معامله كوى نودخدای جلا جلاله ملاقات خوښوى كه بد گمان ولرى نو هيڅ كله به دخدای جلا جلاله ملاقات خوښ نكړى.

2- گناه ته په كمه سترگه نه كتل :

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ حَدِيثَيْنِ أَحَدُهُمَا: عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْآخَرُ عَنْ نَفْسِهِ قَالَ إِنَّ الْمُؤْمِنَ يَرَى ذُنُوبَهُ كَأَنَّهُ قَاعِدٌ تَحْتَ جَبَلٍ يَخَافُ أَنْ يَقَعَ عَلَيْهِ² ژباړه: مورته عبدالله دوه حديثونه ويلي دى چى يو يى د پيغمبر صلى الله عليه وسلم خخه او بل يى دخپل طرف خخه روايت كړى دى چى : مؤمن هغه څوك دى چې خپل گناهونه داسې ويني لكه د يوه غره لاندې چې ناست وي او ددې خخه په وېره كې وي چې پرې را وښه لوېږي. او ډېر خلك داسې دي چې په كوچينى گناه تينگار كوي او دهغې سره عادت شوي وي او هيڅ ورته ښكارېږي او يوه ورځ يې هم داسې فكر ونكړ چې هغه ذات څومره لوى او د

عظمت خبستن دی چې ده یې نافرمانی کړې ده او دا گناه یې د بدی پایلې لامل شي. ددی حدیث څخه معلومه شوه چې څوک گناه ته په درنه سترگه گوری نودغه سړی ښه پایله لری. حال داچې گناه گرچی ورکې وی باید سترگناه وشمیرل شی. بل روایت کی راغلی "عَنْ أَنَسٍ ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، قَالَ إِنَّكُمْ لَتَعْمَلُونَ أَعْمَالَ هِيَ أَدَقُّ فِي أَعْيُنِكُمْ مِنَ الشَّعْرِ إِنْ كُنَّا نَعُدُّهَا عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الْمُؤَبَّاتِ." ³ ژباړه: حضرت انس بن مالک رضی الله عنه وپلې دي بيشکه تاسو خيڼې داسې کارونه کوئ چې ستاسو په وړاندې به د يوه وېښته په اندازه هم ارزښت نلري او گناه یې نه گني مگر مونږ به د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په وخت کې د لویو هلاکوونکو گناهونو څخه گنل. امام بخاری وایې مطلب یې هلاکوونکی گناهونه دی .

۳- الله جل جلاله باندي ايمان لرل ورته خوښی وي :

"عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ ، وَجَدَ حَلَاوَةَ الْإِيمَانِ أَنْ يَكُونَ اللَّهُ وَرَسُولَهُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا وَأَنْ يُحِبَّ الْمَرْءَ لَا يُحِبُّهُ إِلَّا لِلَّهِ وَأَنْ يَكْرَهُ أَنْ يَعُودَ فِي الْكُفْرِ كَمَا يَكْرَهُ أَنْ يُقَدَّفَ فِي النَّارِ." ⁴ ژباړه : دحضرت انس رضی الله عنه روایت دی چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم فرمایې : درې صفات دی چاکی چې موجود شول نوو به څکی پدی سره هغه خوند اوخوړ والی دایمان او هغه درې شیان دادی :

اول صفت دایمان : چې الله جل جلاله او رسول صلی الله علیه وسلم ورته ډیر زیات گران اومحبوب وی دهرچا نه او دهرڅه نه . دوهم صفت دایمان دادی : چې مینه اومحبت دچا سره نه کوی مگر د الله جل جلاله لپاره . دریم صفت دایمان دادی : چې بد وگنی اوریدل کفر اوهری بی دینی ته وروسته دهغی نه لکه څنگه چې دا خبره بده گني چې اورته

۱ - امام بخاری په کتاب الرقاق، باب ما یتقی من محقرات الذنوب: 11 / 329، کی روایت کړی دی .

1- صحیح امام بخاری کتاب الايمان باب حلاوة الايمان د حدیث 16نمبرروایت کړی دی

وغورخول شی (یعنی پخپل ایمان ډیر کلک وی لکه څنگه چی په اورکی غورخیدل ورته سخت تمامیری) .دادری نښی چی په کوم انسان موجود وی دا انسان مسلمان شمیرل کیږی او دده دښه پایله نښه اوعلامه دی.

۴- دغزا په حالت کی مرکیدل:

په یو حدیث کی دی "من قُتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَهُوَ شَهِيدٌ"⁵ ژباړه: څوک چی د الله جل جلاله په لارکی ووژلی شی شهید دی او څوک چی دالله جل جلاله په لارکی وتلی وی او بیا په خپل مرگ مرثی شهید دی. ددی حدیث شریف څخه معلومیږی چی هرغه څوک چی دالله جل جلاله په لاره وتلی وی ولو چی دهرنیک عمل په مقابل کی وتلی وی که هغه جهاد دالله جل جلاله په لاره کی وی یا دعوت په لاره کی وی ولو چی هره شعبه کی وی.

۵- دا حرام او حج په حالت کی مرکیدل:

پیغمبر صلی الله علیه وسلم د هغه سړی په هکله چی د حج دپاره یې احرام تړلی و او بیا د اوبنې څخه وغورځېده وفرمایل : « اغْسِلُوهُ بِمَاءٍ وَسِدْرٍ وَكَفَّنُوهُ فِي ثَوْبَيْهِ وَلَا تُخَمِّرُوا رَأْسَهُ فَإِنَّ اللَّهَ يَبْعَثُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُلَبَّيًّا ».⁶ ژباړه: د بیرې پانې په اوبوکی کډې کړی او بیا یې پرې ومینځی او له دوه جامو څخه یې کفن ورکړی او سرې لوڅ پرېږدی ځکه چی د قیامت په ورځ به د کلیې ویلو په حالت ژوندی کیږی.

2- متفق علیه :امام بخاری په کتاب المظالم، باب من قتل دون ماله، حدیث نمبر (2480). او امام مسلم (141) نمبر کتاب الإیمان، باب: هدر دم من قصد أخذ مال غیره بغیر حق کان القاصد مهدر الدم، نمبر حدیث 141. . روایت کړی دی .
۱- صحیح مسلم په ۲۰۶ نمبر روایت کړیدی.

۶- :- پداسې حالت کې مرثيې چې د الله جل جلاله په طاعت بوخت وي:

حذيفه رضی الله عنه ويلي دي چې پيغمبر صلی الله عليه وسلم وفرمايل: عَنْ حُدَيْفَةَ قَالَ: أَسْنَدْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى صَدْرِي، فَقَالَ: مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. قَالَ حَسَنٌ: ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللَّهِ، حُتِمَ لَهُ بِهَا دَخَلُ الْجَنَّةِ، وَمَنْ صَامَ يَوْمًا ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللَّهِ، حُتِمَ لَهُ بِهَا دَخَلُ الْجَنَّةِ، وَمَنْ تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللَّهِ حُتِمَ لَهُ بِهَا دَخَلُ الْجَنَّةِ.

7. ژباړه: چاچې يواځې د الله جل جلاله د رضاء لاس ته راوړلو لپاره د ((لا اله الا الله)) د مبارکې کليمې په ويلو سره خپل ژوند پای ته ورساوه جنت ته به ننوځي او چاچې يوه ورځ يوازې د الله جل جلاله د رضاء لپاره د روژې په نيولو سره دخپل ژوند وروستي پړاو ته ورسيد جنت ته به ننوزي او همدا رنگه چاچې يواځې د الله جل جلاله د رضاء لپاره خيرات او صدقه ورکړه او په همدې باندې يې خپل عمل پای ته ورساوه جنت ته به داخل شي.

۷- د پنځو څيزونو څخه د دفاع دپاره دخپل ژوند نه تيرېدنه:

هغه شيان چې د اسلام مبارک دين د هغې ساتل په هر چا لازم کړيدي دادي: دين، نفس (خان)، مال، ناموس، او عقل دی. سعيد بن زيد رضی الله عنه د پيغمبر صلی الله عليه وسلم څخه روايت کړيدی هغه مبارک وفرمايل او داسې ارشاد يې وکړ: " عن سعيد بن زيد، عن النبي - صلى الله عليه وسلم - قال: " مَنْ قُتِلَ دُونَ مَالِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَمَنْ قُتِلَ دُونَ أَهْلِهِ أَوْ

۲- امام احمد بن حنبل مستند احمد بن حنبل ج ۵ ص ۳۹۱ روايت کړی امام البانی وائی صحيح دی او امام منذری وائی : باک پری نشته (لا بأس به .) کتاب "صحيح"،

الترغيب والترهيب (985)، سلسلة الاحاديث الصحيحة (1645).

دون دَمِهْ أَوْ دُونَ دِينِهْ فَهُوَ شَهِيدٌ⁸ زَبْرَهْ: دحضرت سعید بن زید رضی اللہ عنہ خُخہ روایت دی چی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم چی فرمایلی ئی دی : خوک چی د خپل مال نه ددفاع په خاطر ووژل شي شهید دی، او خوک چی د خپل ناموس نه ددفاع په سبب ووژل شي شهید دی، او خوک چی د خپل دین د ساتنې په خاطر ووژل شي شهید دی، او خوک چی د خپل ځان د ساتنې او حفاظت له وجې ووژل شي شهید دی.

۸- که پداسې حال کې مړ شي چې په یوه وبايي مرض اخته وي:

په هغه صبر وکړي او اجرې د الله جل جلاله خُخه غواړي چې ځینو ته یې پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم اشاره کړیده او هغه دادی:

1- طاعون :

حضرت انس رضی اللہ عنہ روایت کړیدی دی وایي چې پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایلی: "الطَّاعُونَ شَهَادَةٌ لِكُلِّ مُسْلِمٍ"⁹ زَبْرَهْ: طاعون د هر مسلمان لپاره شهادت دی (خوک چی په طاعون مرض مړ شي هغه شهید دی . نوخوک چی شهید شي دیننه غوره اوبهتره پایله په دنیا کی نیشته.

۱ - امام أبو داود په (2 / 275) مخ اوامام النسائي اوامام ترمذي په (2 / 316) مخ روایت کړی دی اوصحیح ئی بللی دی ، اوامام أحمد په

(1652) (1653) نمبرد حضرت سعید بن زید خُخه روایت کړی . اوسند ئی صحیح دی . احکام الجنائز للالبانی ج ۱ ص ۴۲ ، اوهمدارنگه شعيب ارنوؤط دسنن ابی داؤد په حاشیة کی دشیخ البانی حکم ذکر کړی اود حدیث تول طرق ئی ډیر په تفصیل سره بیان کړی اوصحیح ئی بللی دی .

9- صحیح امام بخاری ج ۱۰ / ص ۱۵۶- ۱۵۷ مخ روایت کړی دی .

۲- سل (نری رنځ)

حضرت راشد بن حبیش رضی الله عنه روایت کړی وایي: چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم وفرمایي: "قَتْلُ الْمُسْلِمِ شَهَادَةٌ." .

قَالَ : إِنَّ شُهَدَاءَ أُمَّتِي إِذَا لَقِلِيلٌ قَتَلُ الْمُسْلِمِ شَهَادَةً ، وَالطَّاعُونَ شَهَادَةً ، وَالْمُرَاةُ يَقْتُلُهَا وَلَدَهَا جَمْعًا شَهَادَةً وَالسُّلُّ

شَهَادَةٌ¹⁰ ژباړه: مسلمان چې ووژل شي شهيد دی، او د طاعون په وسيله مرگ شهادت دی، او کومه بنځه چې د ماشوم د

زېږېدو په خاطر مړه شي شهیده ده او په نري رنځ مرگ شهادت دی.

۳- دنس درد :

حضرت ابو هريره رضی الله عنه روایت کړی وایي چې: پیغمبر صلی الله علیه وسلم وفرمایي: "وَمَنْ مَاتَ فِي الْبَطْنِ فَهُوَ

شَهِيدٌ"¹¹ ژباړه: څوک چې د کيډې (نس) په مرض مړ شو شهيد دی.

۴- د انسان د څنگ ناروغي:

د انسان د څنگ داخلي پرده پرسپري چې دنفس تنگي، تبه، ټوخی اودتشي درد ترې پيدا کيږي. جابر بن عتيك د پیغمبر

صلی الله علیه وسلم څخه روایت کړیدی چې ده مبارک فرمایي: "وصاحب ذات الجنب شهيد" چې وروسته به پوره بیان

کړی شي. ژباړه: د تشي (څنگ) په مرض اخته شوی چې مړ شي شهيد دی.

۲- امام احمد په (4 / 201 - 5 / 323) او امام دارمی په (2 / 208) او امام طيالسي په (582) روایت کړی امام البانی وائی إسنادنی صحیح دی احکام الجنائز ج ۱ ص ۳۹ ، امام هیثمی په مجمع الزوائد ج ۱۲ ص ۱۱۶ کی لیکي : امام طبرانی په معجم اوسط کی روایت کړی راویان ئی د صحیح راویان دی .
۳- صحیح امام مسلم دحدیث نمبر 1915 دی .

9- کومه ښځه چې په اولاد مړه شي شهیده ده:

حضرت عباده بن صامت رضی الله عنه له پیغمبر صلی الله علیه وسلم څخه روایت کړیدی چې فرمایي: " وَالْمَرْأَةُ يَفْتُلُهَا

وَلَدُهَا جَمْعًا شَهَادَةً يَجْرُهَا وَلِدَهَا بِسِرِّهِ إِلَى الْجَنَّةِ "12 ژباړه: کومه ښځه چې د ماشوم د زېږېدو له امله مړه شي شهیده ده او

خپل ماشوم یې د په وسیله جنت لوري ته کښوي.

10- د اوبو په وسیله غرقیدل یا په اور سوخیدل: او یا د کوم شي په نړیدو باندی مرگ:

له حضرت ابو هريره رضی الله عنه څخه روایت شوی دی وایي چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم وفرمایي: " «الشُّهَدَاءُ سَبْعَةٌ سَوَى

الْمَطْعُونِ وَالْمَبْطُونِ، وَالْغَرِقِ، وَصَاحِبِ الْهَدْمِ » "13

ژباړه: شهیدان پنځه دي: چې په کوم شي ووهل بیامرشي، دنس د درد له امله مړشي، په اوبو کې غرق شي، یا کوم شي پری را

ونړیږي او مړشي دا ټول شهیدان دي.

حضرت جابر بن عتيك رضی الله عنه څخه روایت دی وایي چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم وفرمایي: " الشُّهَدَاءُ سَبْعَةٌ سَوَى

الْقَتْلِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ: الْمَطْعُونُ شَهِيدٌ، وَالْغَرِقُ شَهِيدٌ، وَصَاحِبُ ذَاتِ الْجَنْبِ شَهِيدٌ، وَالْمَبْطُونُ شَهِيدٌ، وَالْحَرِقُ شَهِيدٌ، وَالَّذِي

يَمُوتُ تَحْتَ الْهَدْمِ شَهِيدٌ، وَالْمَرْأَةُ تَمُوتُ بِجَمْعِ شَهِيدٌ "14 ژباړه: د الله جل جلاله په لار کې د وژل کیدو څخه پرته نور اووه

کسان هم شهیدان دي، کوم مسلمان چې په ناحقه ووژل شي شهید دی څوک چې په اوبو کې غرق (ډوب) شي شهید دی

څوک چې د تشي د ناروغی له امله مړ شي شهید دی او څوک چې د کیدې له ناروغی څخه مړ شي شهید دی. څوک چې د اور

سوخیدو له امله مړ شي شهید دی او څوک چې د کوم شي په نړیدو مړ شي شهید دی او کومه ښځه چې د اولاد زېږېدو له

امله مړه شي شهیده ده.

۱- امام احمد په (4 / 201 - 5 / 323) او امام دارمي په (2 / 208) او امام الطيالسي په (582) روایت کړی او امام البانی ویلي دی اسناد نی صحیح دی. 12 احکام الجنائز ج ۱ ص ۳۹

۲- متفق علیه: صحیح البخاری 167/1 (652) او امام مسلم ج 6/51. کی روایت کړی دی.

14 - امام مالك په موطأ، په كتاب الجنائز، باب النهي عن البكاء على الميت: 234/1. او امام نسائي، په كتاب الجنائز، باب النهي عن البكاء على الميت، نمبر 1846. امام أبو داود، په كتاب الجنائز، باب فضل من مات في الطاعون، نمبر 311. او امام أحمد په الفتح الرباني: 39/14. امام نووي ویلي دی: دغه حدیث پرته له خلافه صحیح دی، اگرکه امام بخاری او امام مسلم دغه حدیث ندی روایت کړی. شرح صحیح مسلم: 62/13. امام ألبانی وائی: زه ددی حدیث دمتن په صحت کی شک نلرم ځکه چې شواهد نی ډیر دی. " احکام الجنائز، ص 40.

11- دجمعی په شپه او دهغې په ورځ مرگ:

عبداللہ بن عمرو رضی اللہ عنہما د پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم څخه روایت کړیدی چې فرمایي: " ما من مسلم

يموت يوم الجمعة أو ليلة الجمعة إلا وقاه الله فتنة القبر".¹⁵ ژباړه: کوم مسلمان چې د جمعی په ورځ او یایې په شپه مړ شي اللہ

جل جلاله به یې د قبر له عذابه وساتي. ساتل دیوانسان د قبر له عذابه څخه لویه نیک بختی دی انسان لپاره اویوښه

پایله بلل کپړی انسان لپاره.

۱۲- د مرگ په وخت کې د توحید د کلیبې ویل دي :

امام حاکم د حضرت معاذ بن جبل رضی اللہ عنه څخه روایت کړیدی او ویلي یې دي چې رسول اللہ صلی اللہ

عليه وسلم وفرمایي: « مَنْ كَانَ آخِرُ كَلَامِهِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ »¹⁶ ژباړه: څوك چې د ژوند په آخري لحظه کې د (لا

اله الا الله) مبارکه کليمه وويي جنت ته به ننوزي. نو باید داهم واضح کړل شی چې د کليمې د ویلوسره دهغی شرطونه هم

پوره کول ضروری دی او هغه اته دی چې په لاندی ډول سره وړاندی کپړی:

۱- امام احمد بن حنبل په مسند ج ۲ ص ۱۷۶ کی او امام ترمذی په ۱۰۷ ۴ نمبر روایت کړی او ویلی ئی دی : دغه حدیث غریب دی او اسناد ئی متصل ندی حافظ ابن حجر ویلی دی فتح الباری " 3 / 253 په سند کی ضعف دی ، ابو یعلی د آنس د حدیث څخه روایت کړی او سند ئی دیرضعیف دی . نحوه و اسناده أضعف . ألبانی په أحكام الجنائز (35) کی ویلی دی : حدیث د طرقة تولو طرقتوه په کتلوسره : حسنٌ أو صحیح دی. په مشکاة (1367) کی ئی ویلی دی : حسن دی .
۲- امام ابو داود په ج ۳ ص ۴۸۶ (3116) او امام حاکم په مستدرک 351/1 کی روایت کړی او صحیح ئی بللی دی او امام ذهبی ورسره موافق دی ، او ألبانی په صحیح الجامع (6479) نمبر صحیح کړی دی .

علم :

یعنی پدی کلیبی باندی خان پوهول جی پہ هگی کی دنورو تولو باطلو معبودانو نه انکار کول او دیو الله جل جلاله دربویت ، الوهیت او اسماؤ صفاتو اقرار کول او منل دی ددی شرط دلیل دقرآن کریم دغه مبارک آیت دی جی الله جل جلاله فرمائی : {فَاعْلَمُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرُ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوَاكُمْ}. محمد/ ۱۹ ژباړه : پوه شه ای مخاطبه ! جی نشته په رشتیا سره دعبادت او بندگی ، حقدار غیردالله جل جلاله نه او بېشنه وغواړه دگناه خپلی خان لپاره او مؤمنانوسرو اوبخو لپاره او الله جل جلاله پوه دی ستاسو په خای داوړیدلو راوړیدلو په ورغ کی او په خای داستقرار او آرام په شپه کی .

یقین :

پدی کلیبی داسی کامل یقین کول جی په هگی کی د شک او کمان لپاره څه مجال نه وی دلیل ددی شرط دقرآن کریم دا آیت دی الله جل جلاله فرمائی: { إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَ جَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ }. الحجرات / ۱۵ ژباړه : الله جل جلاله فرمائی یقینا مؤمنان هغه کسان دی جی ایمان راوړی وی په الله جل جلاله او رسول صلی الله علیه وسلم باندی بیا شک او تردد نه وی کړی په خپل ایمان کی او جهاد یی کړی وی په خپل مال او نفس سر د الله جل جلاله په لارکی نو دغه کسان رشتینی دی . او حدیث شریف کی راخی :
عن أبي هريرة رضي الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : " أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ لَا يَلْقَى اللَّهَ بِهَيَا

عَبْدٌ غَيْرِ شَاكٍ فِيهِمَا إِلَّا دَخَلَ الْجَنَّةَ.))" ¹⁷ - زياره : ابوهريرة رضى الله عنه روايت ڪري د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه چي ده مبارڪ فرمايلي دي : هر هغه ڏوڪ جي گواهي وڪري ددي خبري جي نشته بل حقدار دعبادت او بندگي په رشتيا سره غير د الله جل جلاله نه اوگواهي ددي خبري کوي چي زه د الله جل جلاله لپرل شوي رسول يم نونه مخ ڪپري الله جل جلاله سره يوبنده پدي عقيدتي پداسي حال کي چي شڪ نه کوي پدي عقيدته کي مگر جنت ته به ننوغي .

اخلاص :

يعني مسلمان د الله جل جلاله عبادت او بندگي پدي قصد او نيت سره وڪري چي دمخلوق لپاره يا ددنيوي اغراضو لپاره نه وي ددي شرط دليل دقرآن ڪريم دغه مبارڪ آيت شريف دي چي الله جل جلاله فرمائي: {وَمَا أَمْرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ} البينة / 5. زياره : اودي خلکو ته امر نه ؤ شوي مگر ددي خبري چي بندگي وڪري ديو الله جل جلاله خالص ڪرڻوونکي دخپل دين الله جل جلاله لپاره پداسي حال کي چي کلڪ ولاپروي په توحيد دالله جل جلاله باندي او مقابله کوونکي دي دشرڪ اومشركينواو ودروي لمونڃونه اوورکوي زڪات دمالونواو دادی دين کلڪ اومحکم .

۱- صحيح مسلم ج اول ص 57 د حديث 27 نمبر روايت ڪري دي .

پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم فرمائی: " إِنَّ أَسْعَدَ النَّاسِ بِشَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَنْ قَالَ : لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ خَالِصًا مِنْ

قَبْلِ نَفْسِهِ"¹⁸ ژباړه : ډیر دښمنی برخی وړونکی خلک ځما له شفاعت نه هغه څوک دی چی گواهی کړی وی ددی خبری چی

نشته حقدار دښمنی په رښتیا سره غیر دالله جل جلاله نه اودای په اخلاص سره ویلی وی له زره نه .

صدق :

یعنی دا انسان په خپل شهادت او اقرار کی رښتینی دی او د دروغو څخه ځان ژغوری دلیل پدی شرط بانندی دا

آیت کریمه دی ، الله جل جلاله فرمایي: { الْم أَحْسِبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ " عنكبوت } / 1. ژباړه :

الله جل جلاله ښه پوهیږی په مطلب ددی حروفو مقطعاتو ، آیا گمان کوی خلک چی پرېښودی به شی صرف پدی خبری

چی وائی دوی مور ایمان راوړی دی او دوی به ونه ازمايلی شی. اوحدیث شریف کی راځی : " عن معاذ بن جبل رضي الله عنه

عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: " ما مِنْ عَبْدٍ يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ صِدْقًا مِنْ قَلْبِهِ إِلَّا حَرَّمَهُ اللَّهُ

عَلَى النَّارِ " .¹⁹ ژباړه : روایت کړی معاذ بن جبل رضی الله عنه درسول الله صلی الله علیه وسلم څخه هغه مبارک فرمایلی

دی : نشته هیڅ یو بڼده دالله جل جلاله چی هغه گواهی کوی په رښتیا سره پدی خبره چی نشته حقدار دښمنی اوعبادت په

رښتیا سره غیر دالله جل جلاله نه اوگواهی کوی پدی خبری چی محمد صلی الله علیه وسلم دالله جل جلاله بڼده اورسول

دی په رښتیا سره دخپل زره نه مگر الله جل جلاله حرام کړی دی په هغه بانندی اور دجهنم .دمبارک حدیث څخه

معلومیږی چی دا کلمه باید دزره له کومی وواپی اوپه زره کی وربانندی دتصدیق هم وکوی که داسی نوی نو په ښکاره توگه

۲- صحیح البخاری ج 1 ص 193 د حدیث نمبر ۹۹ دی .

۱- امام بخاری په کتاب العلم: باب من خص بالعلم قومًا دون قوم كراهية أن لا يفهموا. کی روایت کړی دی .

منافقانو هم دا کلمه وبله خوفرق دمسلمان له منافق څخه دی کی دی چی مسلمان بی له زره له کومی وایی اومنافق په ژبه ورباندی تلفظ کوی خوبه زره کی ورباندی باور نلری.

محبت :

یعنی د دی کلیمی سره مینه کول معناداچی دغه مبارکه دکوم شی بسودنه او تعلیم ورکوی دهغی سره مینه او محبت کول اودڅه نه چی انسان منع کوی دهغی نه ځان ژغورل ، ددی شرط دلیل دقرآن کریم نه لاندی آیت کریمه دی

الله جل جلاله فرمائی : {وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْدَادًا يُحِبُّوهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ وَلَوْ يَرَى الَّذِينَ ظَلَمُوا إِذْ يَرُونَ الْعَذَابَ أَنَّ الْقُوَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا وَأَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعَذَابِ { البقرة /165. ژباړه : الله جل جلاله فرمائی :

ځینی دخلکو نه هغه څوک دی چی نیسی غیردالله جل جلاله نه نور همسیالی اوشریکان او مینه کوی دهغوی سره په شان دمحبت کولودالله جل جلاله سره او هغه کسان چی توحید والادی او حقیقی مؤمنان دی هغوی دیرزیات محبت کوونکی دی دالله جل جلاله سره او کله چی ووینی هغه کسان چی ظلم او شرک بی کړی و عذاب بیا به پوه شی چی یقینا قوت او طاقت ټول یو الله جل جلاله سره دی او یقینا الله جل جلاله سخت عذاب ورکوونکی دی .ددی مبارک آیت نه معلومیږی چی دانسان محبت خپل خدای سره دهرڅه نه زیات وی چی دهغی اندازی ته دیوشی محبت هم ونه رسیږی که داسی نوی نودده دعوا دایمان با د دروغوایمان دی .

انقياد :

يعنى تسليميدل اوتابعدارى ددى كليى دحقوقو لپاره اومراد دحقوقونه هغه فرض اوضرورى احكام دى جى په اخلاص سره وى اوصرف د الله جل جلاله دراضى كولولپاره وى او پدى شرط باندى دليل دا آيت كريمه دى، الله جل جلاله فرمايى : "إِنِّي أَنبِئُوكُم بِمَا لَمْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ نُمْ لَّا تَنْصُرُونَ" زمر/ ٥٤. ژباړه : اور جوع وكړى اى خلكو خپل معبود اورب ته اوغاړه كېردى دهغه اومروته او توحيد ته مخكى ددى نه چى عذاب د الله جل جلاله راشى بيا به تاسوسره هيڅ قسمه نصرت او مدد كيداي نشى . او حديث شريف كى راځى چى : لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّىٰ يَكُونَ هَوَاهُ تَبَعًا لما جئتُ به²⁰ ژباړه : پيغمبر صلى الله عليه وسلم فرمايلى دى : ايمان والا اومؤمن نشى جوړيداي يوانسان ترڅو چى خپل خواهشات تابع نكړى دهغه دين جى ما راوړى دى .

قبول والى او منل :

يعنى ددى كليى لاندى جى څه احكام دى هغه منل په خپل قول او عمل ، سيرت او صورت كى او پدى شرط باندى دليل دا آيت كريمه دى ، الله جل جلاله دكفارو په اړه فرمايى : إِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَسْتَكْبِرُونَ { صافات 35 ژباړه : يقينا دوى هغه خلك دى كله چى به دوى دتوحيد كليى طرف ته را بلل كيدل نو دوى به

²⁰ - قال الخطيب التبريزي في المشكاة (1-59): رواه في شرح السنة وقال النووي في "أربعينه" هذا حديث صحيح روينا في كتاب الحجة بإسناد صحيح. وعزاه الألباني أيضا للحسن بن سفيان في "الأربعين" له (ق 1-56) والقاسم بن عساكر في أربعينه وقال: حديث غريب، قال الألباني متعقبا للنووي . رحمه الله : هذا وهم فالسند ضعيف فيه نعيم بن حماد وهو ضعيف، وأعله الحافظ ابن رجب بغير هذه العلة متعقبا على النووي تصحيحه إياه.

تکبر او لوی کوله . تکبر په معنا د نه منلو د حق دی نو هغوی که په ژبه ویل خو منلو ته تیار نه وو نوځکه هغوی مشرکان پاتی شول.

الکفر بالطاغوت :

یعنی انکار کول دطاغوت دمعبودیت او تابعداری نه ، اوطاغوت هر هغه معبودته ویل کیږی چی سوا دالله جل جلاله نه دکوم شی عبادت کیږی اوهغه پری راضی او خوشحاله وی ، دلیل پدی شرط بانندی دا آیت کریمه دی ، الله جل جلاله فرمایي :{لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِن بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ} البقرة (۲۵۶). ژباړه : نشته تکلیف اوزور په دین کی ځکه په تحقیق سره بشکاره شوی ده سمه لاره دخرابی نه اوهر هغه څوک چی انکار وکړی دبندي دغیر الله جل جلاله نه اوتصدیق وکړی دتوحید دالله جل جلاله په تحقیق سره دی انسان کلکی منگولی ولگولی په هغه رسی دتوحید چی هغه نه شلیدونکی ده دهمیش لپاره او الله جل جلاله ډیر اوریدونکی او ډیر پوه دی دمخلوقاتوپه حال .

دنبی پایلی ته هڅونه د مبارکو آیتونوپه رنایي:

۱- {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ} آل عمران / 102 ژباړه: ای مومنانو! له الله جل جلاله نه داسې ووېرېږئ لکه څنگه چې له هغه نه د وېرېدو حق دی، تاسې ته دې مرگ رانشي مگر پداسې حال کې چې مسلمانان اوسئ. دا آیت صریح اوبشکاره امرکوی په دی چی په ښه حالت اسلام کی ددنیا څخه ولاړشی اوداسلام په حالت کی مرکیدل ښه پایله دی انسان لپاره .

۲- {وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ}. {حجرات / ۹۹ ژباړه: او تر هغه وروستي ساعت پورې د خپل رب بندګي کوه چې دهغه راتګ يقيني دى يعنې: (ترمرګ پورې) . دى ايت کى خداى جل جلاله ترمرګه پاتى کيدل په عبادت او خداى عبادت ته دوام ورکولو باندې امر کوى او آخر عمر دانسان چى په عبادت وى دا ددى انسان په ښه پايله دلالت کوى. نود الله جل جلاله څخه د وېرې او د هغه د عبادت کولو فرمان او امر ترمرګه پورې دوام لري ترڅو چې دانسان د ښې پايلې (نتيجه) سبب وګرځي دا احساس ترين پړاو پايله دانسان ده ، پيغمبر صلى الله عليه وسلم په څرګند ډول را ښوولي دي چې ځينې خلک ټول عمر د الله جل جلاله په بندګي کې هڅه او هاند کوي او دګناه څخه ځان ژغوري مګر کله چې مرګ ته نژدې شي داسې بدکارونه او ګناهونه وکړي چې د بدې پايلې (خاتې) سبب يې شي پيغمبر صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي: "وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِلَّا ذِرَاعٌ فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ فَيَدْخُلُ النَّارَ."²¹ ژباړه : بې له شکه يو انسان د جنتيانو عمل کوي تردې چې ددغه سړي او جنت ترمنځ تقريباً د يوه ګزه اندازه مسافه پاتې شي نود الله جل جلاله لخوا ليکل شوى تقدير وړاندې شي او ددو زخيانو کارونه وکړي (ګناه وکړي) او ددو زخ اور ته ننوزي، دا حديث شريف بخاري روايت کړيدى . دحضرت سهل بن سعد ساعدي رضی الله عنه نه چى :
عَنْ سَهْلِ أَنَّ رَجُلًا مِنْ أَكْثَرِ الْمُسْلِمِينَ غَنَاءً عَنِ الْمُسْلِمِينَ فِي غَزْوَةِ غَزَاهَا مَعَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَظَنَرَ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ: «مَنْ أَحَبَّ أَنْ يَنْظُرَ إِلَى الرَّجُلِ مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَلْيَنْظُرْ إِلَى هَذَا». فَاتَّبَعَهُ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ، وَهُوَ عَلَى تِلْكَ الْحَالِ مِنْ أَشَدِّ النَّاسِ عَلَى الْمُشْرِكِينَ، حَتَّى جُرِحَ فَاسْتَعْجَلَ الْمَوْتَ، فَجَعَلَ ذُبَابَةٌ سَيْفِهِ بَيْنَ تَدْيِيهِ حَتَّى خَرَجَ مِنْ بَيْنِ كَفْيَيْهِ، فَأَقْبَلَ الرَّجُلُ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مُسْرِعًا فَقَالَ: أَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ. فَقَالَ «وَمَا ذَاكَ؟». قَالَ: قُلْتُ لِفُلَانٍ: «مَنْ أَحَبَّ أَنْ يَنْظُرَ إِلَى رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَلْيَنْظُرْ إِلَيْهِ». وَكَانَ مِنْ أَكْثَرِ غَنَاءِ عَنِ الْمُسْلِمِينَ، فَعَرَفْتُ أَنَّهُ لَا يَمُوتُ عَلَى ذَلِكَ فَلَمَّا جُرِحَ اسْتَعْجَلَ الْمَوْتَ فَفَقَتَلَ نَفْسَهُ. فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عِنْدَ ذَلِكَ: «إِنَّ الْعَبْدَ لَيَعْمَلُ عَمَلِ أَهْلِ النَّارِ، وَإِنَّهُ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ، وَيَعْمَلُ عَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ، وَإِنَّهُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ» وَفِي بَعْضِ الرِّوَايَاتِ زِيَادَةٌ (وَأَيُّهَا الْأَعْمَالُ بِالْحَوَاتِيمِ)²² ژباړه :
دحضرت سهل رضی الله عنه څخه روايت دى چى يو ډير اوچت شخص د مسلمانانو په منځ كى وه او هم د مسلمانانو ډير جنګى شخصيت وه په يوه غزا كې د پيغمبر صلى الله عليه وسلم سره يو ځاى وه نو پيغمبر صلى الله عليه وسلم ورته وكتل او وئى فرمايل : كه څوك غواړى او خوبسوى چى داسى يوچاته وګورى چى ددو زخ داهل څخه وى نودغه كس ته د وګورى ، اودغه شخص ډير اوچت شخص د مسلمانانو او ډير جنګى وه ، نويوكس ددى ډلى نه ورپسى شو ، دى د مشرکانو په مقابل كى په ډيره سخته جګړه بوخت وه تردى چى تپي شو او غوښتل يې چې زر مړ شي ، د تورې څوكه يې خپلې سينې ته برابره كړه او بيا يې زور پرې وكړ تردى چى ترشاپى ووته ، نوهغه سړى په ډيره تيزى سره پيغمبر صلى الله عليه وسلم ته راغى او وئى ويل : زه په تحقيق سره پردى گواهى وركوم چى ته دالله جل جلاله رسول يې پيغمبر صلى الله

21 - ابن حجر: فتح الباري شرح صحيح البخاري 11 / 499 مخ. 2898 - مسلم: 112 -

22- ابن حجر - فتح الباري شرح صحيح البخاري ج 11 / 337 مخ

عليه وسلم وفرمايل: ڇه ڏي؟ صحابي وائي: مگر هغه صحابي جي تاسي ياداوه جي دوزخي ڏي، اوزمور په منڃ کي ديو خانگري مقام لرونکي وه اوهم پدي پوه شوم جي داسي به نه مريکيري خو کله جي سخت ٿي شو، صبري و نشو کراي او د زمريني په لٽه کي شو او خپله توره يي راواخيسته او خپل ځان يي وواژه، بيا پيغمبر صلي الله عليه وسلم په دې ترڅ کي وفرمايل: بيشکه يو سري ډير بنه عمل کوي چي خلکو ته په څرگند ډول د جنتيانو عمل بنکاري او هغه دوزخي وي او بل داسي سري وي چي دهغه عمل د خلکو په وړاندې د دوزخيانو عمل بنکاري او هغه جنتي وي (په ځيني روايتونو کي دا زياتوالي هم شته چي وايي: په يقيني توگه عملونه تر پايي (خاتي) پوري ٿري دي. الله جل جلاله خپل مومن بنده گان داسي بنودي چي مومنان دالله جل جلاله څخه ډبر وږيدونکي او د بنه او غوره عمل کوونکي دي الله جل جلاله خپل مومن بنده گان داسي بنودي چي مومنان دالله جل جلاله څخه ډبر وږيدونکي او د بنه او غوره عمل کوونکي دي او بيا يي فرمايلي دي: **الَّذِينَ هُمْ مِنْ خَشِيَةِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ (57) وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ (58) وَالَّذِينَ هُمْ بِرَبِّهِمْ لَا يُشْرِكُونَ (59) وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَىٰ رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ (60) أُولَٰئِكَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا سَابِقُونَ (61)** سورة مؤمنون څپاره: بيشکه هغه کسان چي دوی د خپل رب د عذاب څخه وږيدونکي دي، او دا مومنان هغه کسان دي چي دوی په اياتونو د رب خپل ايمان راوړي، او هغه کسان دي چي له خپل رب سره بل هېڅ شی نه شريکوي، او هغه کسان دي چي ورکوي له زکاتونو او خيراتونو څخه حال داچي زړونه د دوی وږيدونکي دي له نه قبليدو څخه ځکه چي بيشکه دوی خپل رب ته ورتلونکي دي، هغه کسان دي چي ډبر تلوار کوي په نيکيو کني او دوی هغو (نيکيو) ته رومي کيدونکي دي (له نورو خلکونه). او دغه د صحابه وو رضی الله عنهم د ژوند حالت وه امام احمد رحمة الله عليه د حضرت ابوبکر صديق رضی الله عنه څخه روايت کړيدی چي فرمايلي يي دي: "وددت أني شعرة في جنب عبد مؤمن ((وکان يأخذ رضی الله عنه بلسانه ويقول: (هَذَا الَّذِي أَوْزَدَنِي الْمَوَارِدَ)"²³.

څپاره: زه به پردې خوشحاله وم چي د يو مؤمن بنده په اړخ کي يو وږسته وای، خپله ږبه به يي ونيوله او ويل به يي: دا هغه څيز دی چي زه يي هلاکت ته رسولی يم.

دوهم مبحث: د بنی پایلی سببونه :

دالله جل جلاله إطاعت :

ترتولو او چت سبب د بنی پایلی دادی چي دالله جل جلاله په طاعت او تقوا سره ځان سنبال کړی چي اساس او بنسټ يي دالله جل جلاله تو حيد دی ، دمحرمانو نه ځان وساتي ، توبی ته منډه وکړی دلوی او وړوکی شرک څخه ځان

۱- امام احمد کتاب الزهد ص ۱۰۹ و کتاب الزهد امام عبدالله بن مبارک ص ۱۲۵ / جامع الحديث مسند ابی بکر الصديق 27447- (أبو يعلى، والبيهقي في شعب الإيمان).

قال ابن كثير: [إسناده جيد] [كنز العمال 8890]

وڙغوري کوم چي دمسلمان ٽول نيك عملونه پري باطلپري اواجراو گتيلي ٿوابونه ئي له منڃه وري . خئي وختوڪي يو انسان خان ته بي پام نوي داسي ڪار ترسره ڪوي چي ددي ٽول عمل محوه ڪوي دي به دثواب په لٽه ڪي وي حال داچي هغه ٽول دده ديو عمل په ذريعه له مينڃه تلي وي لکه شرڪ چي دانسان عمل له مينڃه وري يا حسد چي دانسان عمل خوري لکه چي زنگ په وسپنه ولگي او هغه له مينڃه ختم ڪري ، مهم دادی چي هميشه اوتل دخداي جل جلاله په اطاعت ڪي وسيرو ترسو وڪولاي شو چي خپل ڪري عملونه خوندي ڪرو او الله جل جلاله ددي اعمالو ثواب مور ته راپه برخه ڪري .

* دعا ڪول :

بل داچي انسان دا الله جل جلاله ڇخه په دعا ڪولو ڪي ڊير اصرار وڪري چي : يا الله جل جلاله په ايمان اوتقوي سره مرگ راکړه . لکه څنگه چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به تل دبنی پايلي دعا گاني غوښتل حال داچي درسول الله صلي الله عليه وسلم ٽول تيرشوي اوراتلونڪي گناهونه بي الله جل جلاله ورته معاف ڪري وو ، دا تعليم اوبښودنه ده امت ته چي هر امتي بايد په دغه لاره خپل تگلاره برابره ڪري .

* إصلاح دباطن سره دظاهره:

بل داچي انسان بايد ڊير ڪوښښي وڪري او ٽول توان او طاقت وڪاروي ترڅو خپل باطن او ظاهر اصلاح ڪري او نيت او قصد ئي دواړه ددغه هدف او موخي لپاره استعمال ڪري ، داد الله جل جلاله سنت او ثابته لارده چي څوڪ حق غواړي هغي ته ئي الله جل جلاله درسيدو توفيق وركوي په هغي دثابت پاتي ڪيدو او په هغي دمرگ لارورته برابروي . که ښڪاره ڪي يو انسان ښه مسلمان خان وروپيڙني خلکو باندی اما په باطن ڪي دي بدڪاروي نوداخترناکه مرحله دانسان دي ځکه داسي انسان سره هيڃ غم اوفکر نوي .

* استقامت :

يعنى په خپل اقرارې چې کړای دی ثابت پاتې کيدل اوپه هره زمانه کې چې له فتنوسره مخامخ کېږي په خپل ايمان اقرار ثابت پاتې شي. په دې اړه الله جل جلاله فرمايي: **الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ** {سورة (فصلت) / ۳۰

ژباړه : بیشکه هغه کسان چې ئی ویلی دی رب زموږ الله جل جلاله دی بیا محکم ولاړوی په دې خبرې باندې راکوزی به په دوی باندې ملائکې، چې مه ویریري او مه خفه کېږي او خوشحاله اوسی په هغه جنت چې وی تاسی وعده به ئی درسره کولای شوه. نوزیري ورکول له ملائکوله خوا یو مسلمان ته دا دده ښه پایلی ښه ده چې الله جل جلاله ورباندې په قهر ندی، که وای نوولی به فرشتو دی ته دجنت زیری وکوله بلکه دا انسان به په ډیره خطرناکه حالت کې قبض کاوه.

*- په الله جل جلاله باندې ښه گمان کول:

په دې اړه دپیغمبرصلی الله علیه وسلم حدیث دی "عن أبي هريرة رضي الله أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : " يقول الله تعالى: **أَنَا عِنْدَ حَسَنِ ظَنِّ عَبْدِي بِي** { 24 ژباړه : دحضرت أبوهریره رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی : الله جل جلاله فرمایي : زه دخپل بنده دښه گومان سره یم. تردی چې دیو مسلمان په دعاکی هم په خدای جل جلاله باندې ښه گمان کول ددعا دقبولیت درجه اخلی، ځکه دعا وکړي اوگمان یی دا وی چې ځما دعا قبلېږي نو خدای جل جلاله له ده له گمان سره سم کارکوی ، ددی وچې نه ددعا آداب دادی چې دزره دقیقین نه به دعا غواړی اودغافل زره څخه دعا نه قبلېږي

۱- متفق عليه : امام بخاري (13/ 328 - الفتح)، اوامام مسلم (8/ 62)، د حدیث نمبر 2675

*- تقویٰ او دالله جل جلاله څخه په هر حالت کی ویریدل :

قال تعالیٰ: {مَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا} لطلاق آیه / 4 ژباړه : اوهغه څوک چی ویریری دالله جل جلاله نه نووبه

گرځوی هغه لره له کاره دهغه نه آسانی .

*صدق اورینتینولی :

په دی اړه الله جل جلاله فرمایي: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ} (التوبة) آیه (۱۱۹)

ژباړه : ای هغوکسانو چی ایمان موراوری دی وویریری د الله جل جلاله نه اوشی درینتینانوسره . پدی آیت کی خدای جل

جلاله همیشه پاتی کیدل یی سره د ریشتی خلق امرکری دی او دا حسن خاتمه یا نیکه پایلی د انسان لپاره لوی عامل

دی ځکه چی انسان دخپلو ملکرو له لاسه یا بی راهه کیږی او یا هم سبی لاری ته گرځی.

توبه کول الله جل جلاله ته:

توبی سره دانسان ټول کری ناکاره اوناروا عملونه محوه کیږی اگرکه دبهر اودریا دزگ هومره وی. اوتوبه دانسان

دکامیابی یولامل د انسان له بریاوو څخه دی. خدای جل جلاله په دی اړه فرمایي: {وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ

لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ} سوره النور آیت / ۳۱. ژباړه : اوتوبه وباسی الله جل جلاله ته ټول ای مومنانویشائی چی تاسوبه خلاص

شی له عذابه .

دالله جل جلاله په طاعت او عبادت همیشوالی او دوام :

دالله جل جلاله عبادت په همیشه توګه اداکول په دی معنا چی هیڅ کله دخدای له عبادت څخه غفلت نکوی اودینه نګوری چی کم عبادت دی اوکه زیات وی په همیشوالی سره یی اداکوی دا دانسان دنیکی پایلی لوی سبب دی. داچی په نیک عمل باندی همیشوالی کول مهم دی دپیغمبرصلی الله علیه وسلم له مبارک حدیث څخه معلومیږی: عن أبي سلمه عن عائشة رضي الله عنها أنها قالت: سئل النبي صلى الله عليه وسلم: "أَيُّ الْأَعْمَالِ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ؟" قَالَ: «أَدْوَمُهَا وَإِنْ قَلَّ».²⁵ ژباړه: حضرت ابی سلمه رضی الله عنه د عائشې رضی الله عنها څخه روایت کوی چی رسول الله صلی الله علیه وسلم نه پوښتنه وشوه کوم عمل الله ج ته محبوب دی پیغمبرصل الله علیه وسلم وویل همیشه عمل کول اگرکه کم وی.

دمرګ یادول اولر امید لرل :

دمرګ یادونه خو هره شیبه کی دانسان لپاره پکاردی تردی چی ددنیا له محبت سره ددیروالی له امله ځان هلاک نکړی اورسره امید اوهیله لرل دخدای جل جلاله درحمت ځکه ایمان دویږی اوامید ترمینځ دی. نودغه یادول دمرګ اوهیله دخدای دمغفرت اورحم دواړه دانسان دبنی پایلی سبب ګرځی.

هر وخت د مرګ یادونه ددې سبب کیږي چې دنیا او دهغې نعمتونه پریږدي او د آخرت لپاره تشویق او ترغیب شي دابه یی دې ته وهڅوي چې د نیک عمل په کولو کې کوښښ وکړي او دمنځه تلونکې دنیا ناروا غوښتنو ته تکیه ونکړي.

۱- صحیح البخاری کتاب الرقاق باب القصد والمداومه علی العمل رقم [نظر: 1970 - مسلم: 782، 783 - فتح: 11/294] 25 ۶۱۰

دبدي پایلی دسببونودترسره کولوڅخه ځان ساتل :

هر هغه شیان چی دبدي پایلی سبب وی له هغوڅخه ډډه اوپرهیز کول لکه په گناهونو باندی اصرار او تینگار کول ددنیا سره مینه لرل اویاهم په توبی کولو کی وروسته والی په خپل گناه باندی نه پښیمانه کیدل اوبرسیره پردی په گناهونو باندی فخرکول لکه چی دادځنی بدبختو انسانانو عمل اوتگلاره دی. داسی نورشیان چی دشریعت له لاری معلومپری چی گناه اومعصیت دی له هغوڅخه زان ژغورل دبنی پایلی سبب گرځی انسان لپاره.

په ښکاره اوپته باندې د الله جل جلاله څخه وپربدل :

او په هغه څه باندې منگولې لږول چی پیغمبر صلی الله علیه وسلم د الله جل جلاله له لوري مور ته راوړی دی همدا دکامیابی او خلاصون یوازینی لاره ده الله جل جلاله فرمایلی دي: { يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ } د آل عمران سورة 102 آیه. ژباړه: ای هغو کسانو چی ایمان موراوړی دی (ای مومنانو) وورپری له الله جل جلاله نه په حق وپربدلو سره اومه مری مگر په داسې حال کې چی تاسې مسلمانان (موحدان) یاست. او باید بنده د گناهونو څخه ډېر کلک ووپرېږي ځکه لوی گناهونه انسان هلاکوي د تینگار او دوام په صورت سره واره گناهونه غټ گرځي او کله چی واره گناهونه زیات شي او په څنگ کې یې توبه اوله الله جل جلاله څخه بښنه نه وي نو دا په زړه باندې راچاپیره اودیوه داغ په بڼه واقع شي ، عن سهل بن سعد عن النبي صلى الله عليه وسلم :
إِيَّاكُمْ وَمُحَقَّرَاتِ الدُّنُوبِ فَإِنَّمَا مَثَلُ مُحَقَّرَاتِ الدُّنُوبِ كَمَثَلِ قَوْمٍ نَزَلُوا بطن واد فجاء ذا بعود وجاء ذا بعود حتى حملوا ما أنصجوا به حُبْرُهُمْ وَإِنَّ مُحَقَّرَاتِ الدُّنُوبِ مَتَى يُؤْخَذُ بِهَا صَاحِبُهَا تَهْلِكُ .²⁶

۱- مسند احمد بن حنبل ج 5 ص 231 امام البانی ویلی دی : (صحیح) دی ، انظر حديث نمبر: 2686 په صحيح الجامع کی .

ژباړه: د گناهونو د لږ گڼلو څخه تاسو وپروم او بايد په کم نظر ورته ونه گوري او بايزه يې ونه شميری ځکه ددې ساری داسې دی لکه يو ټولی خلك چې يو خور ته کوزشی هريويولرگی راوړی او په پای کی تری لوی انبار جوړشی او په آسانی سره خپله ډوډی پری پخه کړی په همدادول وروگناهونوته بايد په کمه سترگه ونه کتل شی ځکه که دکوونکی سره پری حساب وکړی شی نو ددی په وسيله به هلاک شی.

همیشه الله جل جلاله يادول:

چا چې هروخت الله جل جلاله ياد کړ په همدې يې خپل عمل پای ته ورساوه او د ژوند په وروستيو شيبو کې يې د ((لا اله الا الله)) مبارکه کليمه وويله د پيغمبر صلی الله عليه وسلم زيری يې په برخه شو چې فرمايي: «مَنْ كَانَ آخِرُ كَلَامِهِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ»²⁷

ژباړه: د چا چې د ژوند اخري شيبی د ((لا اله الا الله)) مبارکه کليمه وی جنت ته به داخل شي. معاذ رضی الله عنه روايت کړی هغه وويل له پيغمبر صلی الله عليه وسلم څخه د غوره عملونو په هکله پوښتنه وشوه پيغمبر صلی الله عليه وسلم وفرمايل: " أَحَبُّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللَّهِ أَنْ تَمُوتَ وَلِسَانُكَ رَطْبٌ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ ".²⁸ ژباړه: الله جل جلاله ته تر هر څه غوره عمل دادی چې ته په داسی حالت کی مړشی چې ژبه دی لنده وی په ذکر دالله جل جلاله .

د قبرونو زیارت کول له عبرت لپاره :

کله چې انسان دا ژور او تورتم کورونه وويني او د مرو دغه پایلې (خاتمې) ته څیر شي چې په تنگ قبر کې يې کېږدي او د پاسه تیرې او خښتې پرې برابرې کړي او ښه ډېره خاوره پرې واچوي او بیا ژوندي خلك بیرته راوگرځي د مال په وېشلو يې

۲- رواه أبو داود (1616) وأحمد 5/ 233. والحاكم 1/ 351 وقال: هذا حديث صحيح الإسناد ولم يخرجاه وواقفه الذهبي، عن معاذ بن جبل - رضي الله عنه - . والحديث حسنه الألباني في "الإرواء" (687).

۳- امام البانی وانی : حسن دی ، حدیث نمبر: 165 په صحیح الجامع.

پیل وکړي او خاص څیزونه یې هم وویښي او بسڅه یې په نکاح کړي څه وخت وروسته یې بالکل هیر کړي سره ددې چې په ژوند کې ټول واک او اختیار دده سره وه. امر به یې منل کیدو او د ویلو به یې چا مخالفت او نافرمانی نه کوله، نو کله چې یو مسلمان هدیږي ته ورشي او پدې کې فکروکړي نو د پیغمبر صلی الله علیه وسلم پدې مبارک ارشاد به پوه شي او حکمت به یې ورته څرگند شي چې فرمایي:

"فَرُّوْا الْقُبُوْرَ؛ فَإِنَّهَا تُذَكِّرُ الْمَوْتَ." ²⁹ ژباړه: زیارتونو ته ورشي ځکه دا انسان ته مرگ ور په یادوي.

دمري پریمنخل او په جنازه کې ئې گډون کول :

کله چې مړی مینځی او په جنازو کې یې گډون کوئ، نو د لږکي په تخته هرې خواته د مړي را اړول دا پخپله لوی پند او نصیحت دی، ځکه که چیرې ژوندی وی نو د خپل توان په وسیله به یې هیچاته دا اجازه نه وه ورکړې چې دی بریندکړي او په تخته یې واچوي یا ددې جرات وکړي او دده له اجازې پرته به څوک ور نږدې شوی هم نه وه. بسایي ډیر قوی او د لوی هیبت څښتن به و مگرد مرگ په وسیله داسې یو غلی او بې حرکتی جسم ترې جوړ شو چې مینځونکي یې پخپله خوښه هر لوري ته اړوي او وینځي یې. کله به چې مکحول د مشقي رحمة الله علیه کومه جنازه ولیدله ویل به یې: راځی چې څو، مور روان یودا څومره لوي پند او نصیحت دی، او څومره لوی غفلت او بې پروایي ده، لومړنی شخص مړوي قبر ته یې بیایي او وروستی ناپوه او بې عقل ژوندی ورځني هیڅ پند او نصیحت نه اخلي. حضرت عثمان رضی الله عنه به چې په کومه جنازه کې گډون وکړ او په قبر به ودريد ډېر به یې ژړل، یو کس ورته وویل: کله چې جنت او دوزخ یاد شي ته نه ژاړې او چې په قبر ودرېږې بیا ژاړې؟ ده مبارک وفرمایل چې ما د پیغمبر صلی الله علیه وسلم څخه اورېدلي دي چې ویل به یې: " إِنَّ الْقَبْرَ أَوَّلُ

۱- صحیح مسلم حدیث نمبر ۹۷۴. د پیغمبر صلی الله علیه وسلم قول: اللهم اغفر لاهل بقیع الغرقد.

مَنَازِلِ الْآخِرَةِ ، فَإِنْ نَجَا مِنْهُ ، فَمَا بَعْدَهُ أَيْسَرُ مِنْهُ ، وَإِنْ لَمْ يَنْجُ مِنْهُ ، فَمَا بَعْدَهُ أَشَدُّ مِنْهُ }³⁰ ژباړه: د آخرت د منزلونو څخه

لومړی منزل قبر دی څوک چې ددې له عذاب څخه وژغورل شي بيا وروستي منزلونه ډېر آسانه دي ، او څوک چې ددې

څخه ونه ژغورل شي او په کې گير شي بيا راتلونکي منزلونه ډېر سخت دي.

نيکانو ته ورتلل او پوښتنه يې کول:

دنيکانو پوښتنه زړه بيداروي ، همت پيدا کوي، اراده او قصد ټينگوي، ځکه چې زيارت کوونکي (پوښتونکي) خلک نيك او

متقي کسان ويني چې د الله جل جلاله په بندگي او عبادت کې هڅه او هاند کوي يوله بل څخه مخکې کيږي او مسابقه

کوي، مقصد يې يوازي د الله جل جلاله رضا، او د جنت گټل او لاس ته راوړل وي،

او په نفسياتي غوښتنو کې يې له ډوبيدلو څخه ځانونه گوښه کړي او مخونه يې ترې گرځولي دي او په دنيایي کارونو

ځانونه ډېر نه مصروفوي ځکه چې دا پدې نيکه او لويه لاره باندې د تللو مخنيوی کوي. الله جل جلاله خپل پيغمبر صلی

الله عليه وسلم ته لارښوونه کړېده چې ددې خلکو سره يو ځای پاتې شي { وَاصْبِرْ نَفْسَکَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ

وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاکَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَن ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ

أَمْرُهُ فُرْطًا } د کهف سورة 28 آيت .

ژباړه: او بند (ټينگ) کړه نفس خپل له هغو کسانو سره چې بولي (عبادت کوی) د رب خپل په سبا (د ورځې په لومړنۍ

برخه کې) او بېگانه (د ورځې په وروستي برخه کې يعنی تل) غواړي دوی ذات (رضاء) د الله.

1- مسند احمد بن حنبل ج ۱ ص ۶۳ سنن ترمذی د حدیث نمبر ۲۳۰. امام البانی ویلی دی (حسن) دی د حدیث نمبر: 1684 په صحیح الجامع کی روایت کړی .

حسن بصري رحمة الله عليه ته چا وويل اي ابو سعیده: مور ته لار وښايه ايا دهغو خلکو سره کښينو چې مور تردې پورې وپروي چې نږدې زړونه مو له وېرې څخه وڅيږي، حسن بصري ورته وويل: که چيرې دداسې خلکو سره کښينې چې تا وپروي ترڅو چې ډاډ (د زړه آرام) او اطمینان درته ورسېږي ډېر غوره دی د هغو کسانو له ملگرتيا څخه چې تاته اطمینان درکوي ترڅو چې د ډار او وېرې سره مخامخ شې.

دوهم فصل بده پایله اودهغه نښې

بده پایله داده چې یوانسان پداسی حالت کی مړشی چی دالله جل جلاله څخه ئی مخ گرځولی وی ، دالله جل جلاله احکام ئی په ځان نه وی منلی ، خپلو گناهونوته ئی دوام ورکړی وی نوبی له شکه دغه انجام ډیر بد او دتشویش وړ دی ، چی نیکان خلک ډیر زیات تری وپیری او الله جل جلاله ته زیاتی دعاګانی او تضرع کوی ترڅو د داسی انجام څخه بچ شی .دمرګ په وخت کی په ځینو خلکو داسی نښی ظاهریږی چی په بدی پایلی دلالت کوی الله جل جلاله مودتری وساتی ، د مثال په ډول لکه د شهادت دکلیمی ویلو څخه مخ گرځول ، یا دمرګ په وخت کی ځینی بد او محرم الفاظ ویل دلته باید ځینی مثالونه دوضاحت لپاره وړاندی شی اوهغه داچی : یوکس ته دمرګ په وخت کی وویل شول چی لاله الاالله کلیمه ووايه هغه شخص وویل چی ماته به څه گټه ورسوی ځکه ما هیڅ لمونځ ندی کړی .همدارنگه امام ابن رجب رحمه الله په خپل کتاب جامع العلوم والحکم کی دامام عبدالعزیزبن ابی رواد رحمه الله له قوله لیکی : هغه وایی : زه یوکس ته راغلم چی دمرګ په بستر پروت وه د لاله الاالله کلیمی تلقین ئی ورکاوه هغه شخص وویل : هغه په دغو ویلو کافر دی او په همدی حالت مړشو .اوهمدارنگه وایی چی مائی په هکله پوښتنه وکړه راته وویل شوه چی هغه شخص به شراب څښل ،

عبدالعزيز حمه الله به ويل : دگناهونوڅخه وويريږي ځکه دا هغه څه دی چې زه ئی غورځولی يم . بده پایله دوه مرتبی لری
الله جل جلاله مود تری وساتی . یوداچی دروح دقبض کیدو په وخت کی په زره باندي یوحالت راشی چی دا د شک ، انکار له
سببه راځی نوروح په همدی حالت کی قبض کیږی او دا دده او الله جل جلاله ترمنځ دپردی په ډول واقع کیږی او دغه
حالت دبنده دائمی لری والی دالله جل جلاله درحمت څخه اود همیشه نی عذاب لامل گرځی . دوهمه مرتبه دبدی پایلی
تراولنی څخه لږکمه ده او هغه داچی دمرگ په وخت کی دانسان په زره باندي د دنیا ئی کارونویا کوم ناروا غوښتنی څخه
کوم څه ورباندي غالبیږی او داسی ئی په زره کی شکل اخلی او انسان په همدی حالت د دنیا څخه رحلت کوی ، که دغه
شخص سودی کارونه کوی په همدی سره مری ، اوکه رشوت اخلی په همداسی حالت مریږی ،

که مخدره توکی کاروی په همداسی حالت سره مریږی ، او که په خلکو باندي ظلم کوی په همداسی حالت کی به مریږی
، او که ناروا لوڅو عکسونوته گوری په همداسی حالت کی مریږی اوداسی نورگناهونه یعنی په هغه شکل به
مریږی چی کومه گناه ئی په دنیا کی خوښوه ، دهمدی گناهونوعذاب به ورته رسیږی چی اصل توحید ورسره وی . پدی
سره معلومیږی چی دبدی پایلی لاملونه ځینی په تولید ډول ذکر شول باید ځان تری وساتل شی اودزیات خطرناک څخه پیل
بیا همداسی ښکته خواته وړاندي کیږی : چی ترټولو اوچت او ډیر خطرناک سبب ئی دعقیدی فساد دی که دچا عقیده
خرابه اوفاسده شی نو باید دالله جل جلاله څخه مرسته او په دین باندي دثابت پاتی کیدو دعا وغواری ځکه چی دچا
عقیده سمه نه وی دهغه شخص هیڅ عمل دقبول وړندی که هرڅو یو څوک کوښښ وکړی ځکه چی دعمل دقبلیدو
لپاره دوه اساسی شرطونه دی یو : ۱- دشرعییت سره مطابقت. ۲- دیغمبر صلی الله علیه وسلم متابعت. نوکه یو شرط هم
موجود نشی نودانسان عمل نه قبلېږی . ئی دعمل له لوری ککړوی ، دگناهونوپه کولو کی جرأت ولری اودکوم فکر او سوچ

پرتنه ئی په کولو اقدام کوی ، بنائی دغه شخص پدی حالت اخته چی مرگ پری راشی او دتوبی پرتنه د دنیا څخه لارشی .نو عاقل انسان ته ضروردی چی دیرزیات دغه تکی ته متوجه شی ترڅوئی زره دهغه محرم او ناروا څه نه را بیل کړی چی ورپوری تړلی وی ، او خپل زره ، ژبه او اندامونه دالله جل جلاله طاعت او ذکر بانندی مشغول او مصروف وساتی او په هر ځای اوهر وخت کی باید دالله جل جلاله دعبادت څخه لری نشی ، نودهمدی بنی پایلی دترلاسه کولو په خاطر ددی حساسی لحظی نه په گتی پورته کولو هڅه وکړی چی د دائمی شقاوت او بدبختی څخه وژغورل شی .

پخوانی نیکان به د بدی پایلی (خاتمی) څخه دپروپړیدل:

سهل تستری رحمة الله علیه وایي: د بدی پایلی څخه د صدیقینو (ریشتینو مسلمانانو) وپره په هر خوځښت او حرکت کی وی او الله جل جلاله ددوی په هکله فرمایلی دي: { وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ زُرُونَهُ يَوْمَ د الله جل جلاله له عذابه وپربدونکی وی. او باید په هره لحظه او وخت کی د بنده سره دبدی پایلی (خاتمی) سره د مخ کیدلو وپره وی ځکه چی وپره د عمل او کار لامل کیږي بیشکه پیغمبر صلی الله علیه وسلم فرمایلی دي: " قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَنْ خَافَ أَذْلَجَ ، وَمَنْ أَذْلَجَ بَلَغَ الْمَنْزِلَ الْأَيُّ سِلْعَةَ اللَّهِ غَالِبِيَّةً إِلَّا إِنَّ سِلْعَةَ اللَّهِ الْجَنَّةُ"³¹ ژباړه: څوک چی ددښمن د حملې او یرغل څخه وپربړي نو دشبې خپل ځان محفوظ ځای ته رسوي او چاچی دا کار وکړ خپل هدف ته ورسید، پدی خبر اوسئ چی د الله جل جلاله توشه او متاع د جنت نعمتونه دي، دپروا وچت او د قدروردي او پدی خبردار اوسی؟ چی دجنت قیمت نېک عملونه دي: امام طیبی رحمة الله علیه وایي: دا مثال د آخرت تلونکی ته دی چی شیطان یې په لاره ولاړدی او نفس ، دروغجنې هیلې یې مرستندویه دي څوک چی بیداروي او نیت یې په عمل کی خالص وي د شیطان له چل څخه به په امن وي)). (ژباړن). مگر

۱- صحیح مسلم کتاب الجنة حدیث نمبر 2877³¹

کله چې انسان مرگ ته نژدې شي نو دا مناسبه او غوره خبره ده چې بايد دهيلې او اميد لوري يې غالب شي او الله جل جلا له ته د ورتلو شوق او رغبت يې زيات شي په يقيني توگه هغه څوک چې الله جل جلا له ته د ورتلو شوق او رغبت لري الله جل جلا له هم دهغه ورتل خوښوي پيغمبر صلی الله عليه وسلم فرمايلي دي: « لَا يَمُوتَنَّ أَحَدُكُمْ إِلَّا وَهُوَ يُحْسِنُ الظَّنَّ بِاللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ »³². امام خطابی وايي: دحسن ظن څخه مطلب نیک عمل دی . ژباړه: ستاسو څخه دې هيڅوک نه مړکړي مگر پداسې حال کې دې مړ شي چې په الله جل جلا له باندې د رحمت او مغفرت کولو هيله او نیک گمان ولري.

دېرو جاهلو او ناپوهو مسلمانانو د الله جل جلا له په زيات رحمت او بښني تکیه کړی او په زياتو گناهونو کې ننوتلی ددېو څخه نه منع کړی او د کوم وخت څخه چې د الله جل جلا له په مغفرت ، عفوی او ډیر رحمت پوه شوي دي دا ددې لوی لامل شوی چې نور يې هم د گناهونو په دوام ځانونه هلاکت ته رسولی ، دا ډیره څرگنده غلطی او لویه خطا ده او هغه يې ځایه استدلال دی چې انسان د هلاکت کندی ته رسوي الله جل جلا له بښونکی او مهربان ذات دی ، ولی همدا رنگه سخت عذاب ورکوونکی هم دی لکه څنگه يې چې دخپل سپیڅلي کتاب قران کریم په دېرو ځایونو کې په څرگندو ټکو بیان کړیدی او فرمائي: {نَبِّئْ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ (49) وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ} . د الحجر سورة 49_50 آیاتونه .

ژباړه: خبرکړه (ای محمده) بندگان زما (پدې) چې بیشکه زه همدا زه بښونکی (د گناهونو) اود ډېر رحم والا یم (د اجر او ثواب په انعام سره). (او بل پدې) چې بیشکه عذاب زما (هم) همدغه عذاب ډېر درد ناک دی. په بل ځای کې الله جل جلا له فرمائي: {حم (1) تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ (2) غَافِرِ الذَّنْبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ شَدِيدِ الْعِقَابِ} د غافر سورت (1-3) آیاتونه.

(2) مسند احمد ، الاتحاف الجلی نمبر ۱۴۸۷ او مسلم کتاب الجنه نمبر ۲۸۷۷ او ابوداؤد الجنائز نمبر ۳۱۱۳

ژباړه: نازلیدل ددې کتاب (قرآن) له (جانبه) د الله جل جلا له دی چې (دې) ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه عالم دی (پر هر څیز) ښوونکی د گناهونو دی (گناه کونکوته) او قبلوونکی د توبې دی (توبه کوونکو لره). معروف کرخي رحمة الله عليه وايي: د هغه ذات څخه درحمت هیله او امید چې ته یې نافرمانی کوي عار او حماقت دی.

ځینو علمانو ویلي دي: چا چې په دنیا کې ددری درهمو (روپیو) په غلا سره یو غړی درځینې پرېکړدې خبرې څخه هم مه بې پروا کړه چې په آخرت کې به سزا هم په همدې ډول وي، نو د یو مسلمان دپاره دا لازم دي او باید دې پرېکړه کوي، هڅه او هاند وکړي چې دخلکو د قرضونو (پورونو) او نورو حقوقو څخه ځان خلاص کړي او دا یقیني خبره ده چې څوک دخپل مسلمان ورور سره کوم څیز لري ضرور به یې د قیامت په ورځ ترې غواړي،

که قرضدار نیکی ولري ترې اخستل کېږي به، او که نه د حقدار بدې او گناهونه به پرې ورواچول شي، بيشکه پیغمبر صلی الله علیه وسلم خبر ورکړی او فرمایلي یې دي: چې د مؤمن ساه او نفس به د هغه په پور (قرض) پورې ترهغه وخته بندوي ترڅو یې پور (قرض) ادا کړی شي.

دبدی پایلی اسباب:

1- وروسته والی په توبه کی :

یوازی الله جل جلا له ته له ټولو گناهونو څخه توبه ایستل په هر بالغ انسان په هره لحظه او وخت کې واجب ده چې دالله جل جلا له دا فرمان هم پدې دلالت کوي: { وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهُ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ } د نور سورت (۳۱) آیت.

ژباړه: او توبه وباسی تاسې الله جل جلا له ته ټول ای مؤمنانو دپاره ددې چې خلاصی ومومی (په دنیا او اخرت کېږي). پیغمبر صلی الله علیه وسلم سره ددې چې ټول مخکیني او وروستي گناهونه او خطاگانې ورته ښل شوې وی بیایي

هم الله جل جلاله ته په ورځ کې سل ځله توبه ایستله. پیغمبر صلی الله علیه وسلم فرمایي: { «يا أيها الناس توبوا إلى الله

فإني أتوب إليه في اليوم مائة مرة»³³

ژباړه: ای خلکو الله جل جلاله ته توبه وباسی ځکه چې زه په ورځ کې سل ځله الله جل جلاله ته توبه وباسم. په یقیني

توګه پیغمبر صلی الله علیه وسلم په بل ځای کښی په څرګند ډول بیان کړی دی: «التَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ»³⁴.

ژباړه: هغه څوک چې د ګناه څخه توبه وباسي داسې دی لکه هیڅ ګناه یې چې نه وي کړې دخلکو په اړوند د ابلیس دهغه

برایلیو مکرونو څخه یو هم دتوبې وروسته والی دی چې وایي خیر دی توبه به وباسم او ګناه کوونکي ته دا په زړه کې

ورواچوي چې وخت ډیر دی د توبې د ایستلو په اړه دومره تیزی مه کوه او که اوس توبه وباسی بیا به ګناه ته بیرته راوګرځی او

بیا د توبې دقبليدو امکان نشته نو پدې صورت کې به دوزخي شې او اور ته به ننوزې، او یا دا په زړه کې وروچوي کله چې

پنځوسو یا شپیتو کلونو ته ورسیري بیا به خالصه او سوچه توبه وباسي ،

همیشه به په جومات کښی وي او ډېر نیک عملونه به وکړي ، اوس ځوان یې او د عمر غوټی دې لا تراوسه نده غوریدلې ،

ډیر وخت باید په مزو او خوندونو کې تیر کړي، دالله جل جلاله په طاعت او عبادت باندې د لا داوس څخه ځان مه په

تکلیفوه او داسې نور.

ځینی خلک وائی چې کله مړی وځانندی (تبسم) داهم د بنی پایلی دنښو څخه ګڼل کیري خو شیخ منجد الصالح پخپله

ویب پاڼه کی لیکي : کوم څه چی مورته معلوم دی کوم داسی صحیح او واضح شرعی دینی نص نشته چی دمرګ په وخت کی

تبسم دبنی پایلی د نښو څخه ده مګرد ګڼو نصوصو څخه داسی معلومیږی چی که مړی نیک بخت او نیک عمله وی نو کله

۱- ابن حجر عسقلانی، فتح الباری ج 11 ص 104³³
۲- صحیح مسلم حدیث نمبر 2702

جي درحمت ملائڪي وويني جي سپين مخونه اوور سره د جنت خوشبويه ڪفنونه موجود وي ، بيا ڪله جي ملڪ الموت ورته راشي دسر سره ئي ڪيني اوورته وبه وائي جي :

اي مطمئنه نفسه دالله جل جلاله مغفرت رضامندي ته لار شه . دغه حديث شريف امام احمد رحمه الله دحضرت براء رضی الله عنه په روايت سره راوري دي: نو ڪله مري ددي له امله تبسم ڪوي لکه دغه حديث شريف جي دلالت پري ڪوي رواه احمد عن طلحة بن عبيد الله عندما زاره عمر وهو ثقيل وفيه: إني سمعت من رسول الله صلى الله عليه وسلم حديثاً ما منعي أن أسأل عنه إلا القدرة عليه حتى مات، سمعته يقول: إني لأعلم كلمة لا يقولها عبد عند موته إلا أشرق لها لونه ونفس الله عنه كربته. قال: فقال عمر: إني لأعلم ما هي، قال: وما هي؟ قال: تعلم كلمة أعظم من كلمة أمر بها عمه عند الموت: لا إله إلا الله؟ قال طلحة: صدقت هي والله. ومحل الشاهد من الحديث قوله: أشرق لها لونه. ولكن هذا مع النطق بالشهادة³⁵

.ژباړه : امام احمد رحمه الله دحضرت طلحه بن عبيدالله رضی الله عنه څخه روايت ڪړي جي حضرت عمر رضی الله عنه ورته راغي او حضرت طلحه سخت مريض وه نو پدي حديث دي جي : ما دپيغمبر صلی الله عليه وسلم څخه يو حديث اوريدلي دي مانه منع ڪوي جي په اړه ئي پوښتنه وکړم مگر زما توانائي تردي جي مړشو ، ما اوريدلي دي جي ويل ئي : ما ته يوه ڪليمه معلومه ده جي يو شخص ئي دمرگ په وخت کي ووائي رنگ ئي تازه ، او تکليف ئي تري لري شي . وائي ، نو عمر رضی الله عنه وويل :

۱- امام احمد په مسند أبي محمد طلحه بن عبيد الله په (نمبر 1384) روايت ڪري ، امام الباني وائي : سند ني صحيح دي ، او ابن حبان په همدی ډول سره روايت ڪري ، امام حاکم په (1 / 350 ، 351) والزيادة له ، او ويلي ني دي " صحيح على شرطهما " ووافقه الذهبي. احکام الجنائز ص ۳۴

زه ٻڻه پوهيڙم جي هغه ڪومه ڪليمه ده . حضرت طلحه وويل : هغه ڪومه ده ؟ عمر رضی اللہ عنہ وويل : ته پوهيڙي ڪومه

ڪليمه به اوچتو دهغي ڪليمي ڇخه وي جي خبل تره (ڪاڪا) ته ئي دهغي دويلو امر ڪري وه هغه : لا اله الا الله ڪليمه ده ،

حضرت طلحه رضی اللہ عنہ وويل : رڻتيا د وويل همدغه ده په الله قسم .

د حديث شريف ڇخه شاهد دمحل دادی جي . اشرق لها لونه . يعني دمخ رنگ ئي روڻانه شو ، مگر ددی سره جي دشهادت

ڪليمه به هم وائي . دا هغه شيطاني چلونو او فريبونه دي جي د توبې په وروسته والي ڪي پي شيطان په ڪاراچوي:

2 : دسوف لفظ :

ڇينو پخوانيو نيڪانو ويلي دي: تاسود ((سوف)) د لفظ ڇخه وپروم (او دا دوروسته والي په معنی دی) ڇڪه جي دا د

شيطان لوی لڻڪر دی ،

د قاطع مؤمن ساری (مثال) دا دی جي د هرې گناه ڇخه الله جل جلا له ته توبه وباسي ڇڪه جي دبدی پايلي (خاتمي)

ڇخه وپري او د الله جل جلا له سره مينه لري . او هغه گناه ڪوونڪي جي وايي خير دی توبه به وباسم او خپله توبه

وروسته ڪوي د هغو خلڪو په شان دي جي دخپل سفر دپاره ڪلي ته ننوزي . هغه ڇوڪ جي خپل ڪارونه ٻڻه برابر وي د خپل

سفر ٽول ضرورتونه او اڻتياوي ترسره ڪري او دتگ دپاره تيار ناست وي . گناه ڪوونڪي او سست انسان هره ورڃ وايي: سبا

ته به ڄان تيار ڪرم په همدې ڪي شبي سبا ڪوي ترڇو جي دڪاروان مشر اعلان وڪري او ده هيڃ يو ضرورت هم نه وي پوره

ڪري په دنيا ڪي ڇيني خلڪ همدا مثال لري . هغه مؤمن مسلمان جي د ڄان غم پي خورلي وي نيك عملونه پي ڪري وي او د

بديو ڇخه پي ڄان ژغورلي وي .

کله چې مرگ ورته راشي پښیماني نه کوي مگر گناه کوونکی مسلمان چې په خپل ځان یې ظلم کړی وي د الله جل جلاله حق یې نه وي پر ځای کړی او د خلکو حقوق یې خورلي وي وروسته د مرگ څخه به وایي: ای ربه ما بیرته دنیا ته ولېږه ښایي نیک عمل وکړم او ستا د عذاب څخه د خلاصون لار ومومم .

۳: د گناه سره مینه او په هغې ځان عادت کول:

کله چې انسان کومه گناه خوښه کړي او مینه ورسره پیدا کړي او دهغې نه توبه ونکړي شیطان د هغه په زړه د گناه په وسیله منگولې لگوي د ژوند په وروستیو لحظو او شیبو (دسپاه وتلو) کې هم د انسان په عقیده خپل حاکمیت ټینګوي تردې چې خپلوان یې د لاله الا الله کلیمه ور په یادوي او تلقین ورکوي چې له دنیا څخه د تلو وروستی خبره یې د توحید مبارکه کلیمه شي مگر گناه یې په عقل او عقیده غالبه کيږي او داسې اغیزه پرې کوي ، پداسې څیز اخته کيږي چې هیڅ گټه نلري، چې ځینې یې د بیلګې په توګه وړاندې کوو:

یوسړی په بازار کې د لال و، کله چې مرگ ورته راغی اولاد یې د کلیڼې ویلو تلقین ورکاوه او ورته ویل یې لاله الا الله ووايه نوده به ویل: څلور نیڼې ، څلور نیڼې (یعنې خپلې روپې به یې حسابولې).

یو بل سړي ته چا وویل: لاله الا الله ووايه هغه خپله معشوقه یادوله او خپل بد اعمال به یې تکرارول.

یوه بل سړي ته وویل شو چې: لاله الا الله ووايه نو هغه د سندرو په ویلو پیل وکړ دا کیسې په جواب کافي 96 مخ کې وګورئ .

او ځینې داسې هم وي چې مرگ ورته راشي او دی په گناه کې ډوب وي نو الله جل جلاله ته به هم په همداسې وخت او حال کې ورشي چې ددې په وسیله به الله جل جلاله پرې په قهر کيږي په یقیني توګه پیغمبر صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي:

"مَنْ مَاتَ عَلَى سَيِّئٍ بَعَثَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ." ³⁶ ژباړه: څوك چې په كوم حالت مړ شي الله جل جلاله به يې پداسې ډول بيرته ژوندى

كړي چې د همغه كار په كولو به بوخت وي. دا حديث حاكم روايت كړى د مسلم په شرط يې صحيح بللى دى او ذهبي هم

ورسره موافق دى مستدرک .

- اوږدې هيلې:

دا د ډېرو خلکو د بدبختۍ لوى لامل دى كله يې چې شيطان دوکه کوي خيالي تصوير ورته انځوروي او ورته وايي په مخکې

اوږد عمر او ډېر کلونه لرې پدې کې به خپل اوچت ارمانونه پوره كړي.

نو ناپوه انسان ددې کلونو سره دمخامخ كيدو او دارمانونو د لاس ته راوړلو دپاره د هرڅه كه روايي يا ناروا پوخ هوډ

كوي، آخرت هيروي مرگ نه يادوي او كه كومه ورځ د مرگ سوچ او فکرو رشي نو ددې ياد څخه ځان ډېر په تنگ، خفه،

اوسترى حس كوي ځكه چې د رفاهيت دښه ژوند مزې او خونډونه يې خرابيږي او پيغمبر صلى الله عليه وسلم ددې څخه

ډېر سخت وېرولي يو او فرمايلي يې دي: " وَعَنْ «عَلِيٍّ» رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رَفَعَهُ: «إِنَّ أَشَدَّ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمْ خَصَلَتَانِ: اتِّبَاعُ الْهُوَى

وَطُولُ الْأَمَلِ، فَأَمَّا اتِّبَاعُ الْهُوَى فَإِنَّهُ يَصُدُّ عَنِ الْحَقِّ، وَأَمَّا طُولُ الْأَمَلِ فَإِنَّهُ الْحُبُّ لِلدُّنْيَا» ³⁷

ژباړه: د دوه خوبونو د كولو څخه موزيات وېروم يود نفس دغوښتنو تابعداري او پيروي او بل اوږدې هيلې او اميدونه دي

ځكه چې دنفس پيروي انسان د حق منلو څخه منع كوي او اوږدې هيلې لرل د دنيا سره مينه لرل دي او په زړه کې ځاى

وركول دي.

۱- امام حاكم په ۴ / ۳۱۳ په ۷۹۴۳ روايت كړى او امام مسلم په شرط ئى صحيح كړى او امام ذهبي ورسره موافق دى على شرط مسلم ووافقه الذهبي. امام ألباني په "سلسلة الأحاديث الصحيحة" (283) / 1 / 510، صحيح كړى دى .
۱- احياء علوم الدين 354/4 مخ كى ددى حديث په تخريج كى ليكى : ابن ابى دنيا په ضعيف سند سره روايت كړى دى .

کله چې انسان دنياد آخرت څخه زياته خوبښه کړي او ښه يې وبولي نود هغې په ښايست ، ښکلا او خوندونو کې داسې مصروف شي چې په جنت کې د هغه کور دجوړښت چې الله جل جلاله صدیقینو ، شهیدانو او نيکانو سره ورته خوښ کړي وي مخ وگرځوي پداسې حال کې چې پدې کسانو الله جل جلاله څومره لويه پيرزوينه او احسان کړی او څومره ښه ده دداسې خلکو ملگرتيا ، چې الله جل جلاله د چا په برخه کړي وي.

له دنيا څخه د هيلو د پرېکولو اثر پدې ډول څرگندېږي چې انسان نيك عملونه په تيزی سره ترسره کړي او د عمر هره لحظه او شيبه غنيمت وگني ځکه چې ساه گانې په شمار دي او ورځې ټاکلې شويدي او هغه څه چې تير شول بيرته نه راگرځي او په لار کې ډېر خنډونه لورې ژورې شته ، پيغمبر صلی الله عليه وسلم په خپل مبارک ارشاد سره داسې را ښوولي دي . «
بَادِرُوا بِالْأَعْمَالِ سَبْعًا هَلْ تَنْظُرُونَ إِلَّا فَقْرًا مُنْسِيًا أَوْ غِيًّا مُطْعِيًا أَوْ مَرَضًا مُفْسِدًا أَوْ هَرَمًا مُفْنِدًا أَوْ مَوْتًا مُجْهِزًا أَوْ الدَّجَالَ فَشَرُّ غَائِبٍ يُنْتَظَرُ أَوْ السَّاعَةِ فَالسَّاعَةُ أَذَى وَأَمْرٌ»³⁸.

ژباړه: اووه کارونه په تيزی او چالاکی ترسره کړئ او د فتنو د راتلو څخه مخکې بايد نېک عملونه وکړئ او هغې ته پام وکړئ او ددې څخه پخوا چې په تاسو داسې فقر او مسکيني راشي چې د عبادت او اطاعت په کولو کې خنډ شي ، او يا داسې ډېر مال پيدا کړئ چې ستاسې د سرکشی سبب وگرځي ، او عبادت پرې هير کړي او يا داسې سخت مرض سره مخامخ شئ چې د بدن توان موله منځه يوسي او بيا عبادت نشي کولای او يا داسې بودا توب ته ورسېږئ چې خبرې مو په واک کې نه وي او يا داسې مرگ درته ورسېږي چې د توپې او يا وصيت وخت په لاس در نشي او يا ددجال تر راتلو پورې انتظار کوئ چې وخت ډېر دی او ښه عمل به وکړو څوک چې ددجال راتلو ته گوري نو دجال ډېر ډېر او بې خبره څيز دی ، او يا دا چې دقيامت

۱- داحديث ترمذي په 2306 نمبر کتاب زهد کی روايت کړی او ویلی دی حسن او غریب دی ، شیخ البانی وائی : ضعيف دی سلسلة الأحاديث الضعيفة 1666 "

ضعيف الجامع الصغير 2315 "

راتلو ته گورئ نو قیامت هم ډېر سخت او ډېر ترخ دی، په انسان باندې چې په دنیا کې څومره ستونزې تیرې شوې وي دهغو ټولو څخه ډېر ستونزمن دی د حدیث مطلب دادی چې انسان باید ددغو څیزونو د راتلو او واقع کیدو څخه وړاندې نیک عمل وکړي. عبد الله بن عمر رضی الله عنهما ویل: پیغمبر صلی الله علیه وسلم زما په اوږه لاس کیښود او وېي فرمایل: "كُنْ فِي الدُّنْيَا كَأَنَّكَ غَرِيبٌ ، أَوْ عَابِرُ سَبِيلٍ"³⁹ ژباړه: ای عبد الله په دنیا کې داسې اوسېږه لکه یو پردی اود لیرې وطن اوسیدونکی. په نابلد ځای کې او یا په لاره تېرېدونکی مسافر. عبد الله بن عمر رضی الله عنهما به ویل: کله چې شپه درباندي راغله بیا د سباه انتظار مه کوه او که درباندي ورځ شوه بیا د بیگاه په انتظار مه اوسه په روغوالي کې دومره څه برابرکړه چې په مرض کې درپه کار شي او په ژوند کې دومره څه تیارکړه چې په مرگ او آخرت کې د مشکل پرې حل شي.

پیغمبر صلی الله علیه وسلم مؤمنان له اوږدو هیلو څخه منع کوي: پیغمبر صلی الله علیه وسلم مؤمنانو ته ددې بنسونه کړې ده، د ډیرو اوږدو هیلو لرو څخه یې لري او د دنیا په اصل او حقیقت یې پوه کړي :

داوږدو هیلو په هکله دعلي رضی الله عنه وینا:

حضرت علي رضی الله عنه ددوه څیزونو څخه ډېر وېرېده یوه، اوږده هیله او امید بل د نفس متابعت او پیروي ده. ده مبارک وویل: "فَأَمَّا طُولُ الْأَمَلِ فَيُنْسِي الْأَخْرَةَ وَأَمَّا إِتْبَاعِ الْهَوَىٰ فَيَصُدُّ عَنِ الْحَقِّ وَكَانَ يَقُولُ: أَلَا وَإِنَّ الدُّنْيَا قَدْ وَلَّتْ مُدْبِرَةً وَالْآخِرَةَ قَدْ أَسْرَعَتْ مُقْبِلَةً وَلِكُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْهَا بَنُونَ فَكُونُوا مِنْ أُنْبَاءِ الْأَخْرَةِ وَلَا تَكُونُوا مِنْ أُنْبَاءِ الدُّنْيَا فَإِنَّ الْيَوْمَ عَمَلٌ وَلَا حِسَابٌ وَغَدًا حِسَابٌ وَلَا عَمَلٌ"⁴⁰ ژباړه: هغه اوږده هیله اخرت هیروي او د نفس پیروي انسان د حق څخه منع کوي او

۲- فتح الباری ۱۱/۲۳۷ د حدیث نمبر ۴۶۱۶ صحیح مسلم کتاب الجنه نمبر د حدیث ۲۸۷۷⁴⁰

بندوي يې، او ده مبارك به ويل: پدې پوه شئ چې دنيا شاته لاړه او اخرت په ډېرې تيزۍ سره مخ ته راځي او د هريوه لپاره بلونکي او خوبوونکي دي نو تاسو د اخرت غوښتونکي او خوبوونکي شئ او د دنيا خوبوونکې مه کړئ ځکه چې نن ورځ عمل شته حساب نشته او سبا حساب شته عمل نشته .

په اسلام کې ناڅاپي مرگ بد گڼل شوی دی ځکه چې انسان ته فرصت په لاس نه ورځي او نه د توپې او ښه عمل زمينه ورته برابرېږي ښايي د گناه په حالت کې وي او پایله يې بده شي.

۴: پخپله ځان وژل:

کوم مسلمان ته چې غم او مصيبت ورسيد صبر يې پرې وکړ او د الله جل جلاله څخه يې اجر و غوښت نو الله جل جلاله به اجر ورکړي او که چيغې يې وهلې ناخوښي يې څرگندوله ځان يې خفه او په تنگ باله، ښه او غوره لارې له مشکلاتو او مرضونو څخه همدا ځان وژنه بلله، نو په يقيني توگه گناه يې غوره کړه او د الله جل جلاله قهر او غوسې ته يې په تلوار مخه کړه، امام بخاري رحمه الله عليه د حضرت ابو هريره رضی الله عنه څخه روايت کړی دی چې پيغمبر صلی الله عليه وسلم وفرمايل: "الَّذِي يَخْنُقُ نَفْسَهُ ، يَخْنُقُهَا فِي النَّارِ ، وَالَّذِي يَطْعُنُهَا ، يَطْعُنُهَا فِي النَّارِ"⁴¹. ژباړه: څوک چې خپل ځان په زندي کولو ووژني په دوزخ کې به هم په همدې عمل باندې بوخت وي او څوک چې خپل ځان د وسلې په سبب ووژني د جهنم په اور کې به هم په همدې کرڼه لگياوي او خپل ځان به ولي او وهي به يې. امام بخاري او امام مسلم رحمه الله عليهما دواړو له حضرت ابو هريره رضی الله عنه څخه روايت کړيدی چې هغه وفرمايل: "شهد رجل مع رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْبَرَ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِرَجُلٍ مِمَّنْ مَعَهُ يَدْعِي الْإِسْلَامَ هَذَا مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَلَمَّا حَضَرَ الْقِتَالَ قَاتَلَ الرَّجُلُ مِنْ أَشَدِّ الْقِتَالِ وَكَثُرَتْ بِهِ الْجِرَاحُ فَأَثْبَتَتْهُ فَجَاءَ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ

اللَّهُ أَرَأَيْتَ الرَّجُلَ الَّذِي تَحَدَّثْتَ أَنَّهُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ قَدْ قَاتَلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ مِنْ أَشَدِّ الْقِتَالِ فَكَثُرَتْ بِهِ الْجِرَاحُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَا إِنَّهُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَكَأَدَ بَعْضُ الْمُسْلِمِينَ يَرْتَابُ فَبَيَّنَمَا هُوَ عَلَى ذَلِكَ إِذْ وَجَدَ الرَّجُلُ أَلَمَ الْجِرَاحِ فَأَهْوَى بِيَدِهِ إِلَى كِنَانَتِهِ فَأَنْتَزَعَ مِنْهَا سَهْمًا فَأَنْتَحَرَّ بِهَا فَأَشْتَدَّ رِجَالٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ صَدَقَ اللَّهُ حَدِيثَكَ قَدْ ائْتَحَرَ فَلَانَ فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا بَلَالُ قُمْ فَأَذِّنْ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا الْمُؤْمِنُ وَإِنَّ اللَّهَ لَيُؤَيِّدُ هَذَا الدِّينَ بِالرَّجُلِ الْفَاجِرِ"⁴² زياره: یوسری د پیغمبر صلی الله علیه وسلم سره د خیبر په غزا کې گهږون وکړ او دې سړي ځان مسلمان هم باله پیغمبر صلی الله علیه وسلم وفرمایل: دا دوزخي دی، کله چې جگره پیل شوه نو دې سړي ډېر سخت جنګ وکړ چې په نتیجه کې تپي شو، پیغمبر صلی الله علیه وسلم ته یو صحابي وویل: ای د الله جل جلاله رسوله د هغه سړي په هکله چې تا اوس وفرمایل هغه دوزخي دی، ډیره سخته جگره یې وکړه او مړ شو پیغمبر صلی الله علیه وسلم وفرمایل هغه دوزخ ته لار، نږدې وه چې ځینې مسلمانان پدې سره شک وکړي او حیران شول، دوی په همدې حالت کې وو چې یو سړی راغی او وپې ویل: هغه سړی مړ نشو بلکې هغه سخت تپي شو کله چې شپه شوه د تپ درد ته یې تاب او طاقت ونشو کړای نو بیا یې خپل ځان پخپله وواژه او پیغمبر صلی الله علیه وسلم یې پدې پېښه خبر کړ هغه مبارک وفرمایل: "الله اکبر" زه پدې گواهي ورکوم چې زه د الله جل جلاله بنده او دهغه استازی (رسول) یم بیا یې بلال رضی الله عنه ته امر وکړ: "په لور آواز خلکو ته اعلان وکړه چې پرته له مسلمان څخه بل څوک جنت ته نشي ننوتی بيشکه الله جل جلاله د اسلام دين دیوه فاجر او بدکاره سړي په وسیله هم تينگوي او مرسته يې کوي"

متفق عليه: بخاري په 125/6 مخ او مسلم په 111 نمبر روایت کری دی. —⁴²

۵: بد ملگری:

ددى دامطلب دى چى دبدى پايلى داسيابوڅخه يوهم دبدملگري ملگرتيا اودهغه توصي او نصيحت ته غور ايښودل دى چى په اصل كى دبد ملگري په ذريعه دجهنم كندى ته ورتيلوهل كپري اوهغه داچى دغه بدملگري ئى په حقيقت كى دبښمن دى.

كله چى دخپل بد او ناكاره ملگري سره يوځاى شى نو د دنيا او دهغى دزينت او بښايست په اړه ورسره خبرى كوى ، دگناهونوپه ارتباط ورسره غږيرى نو دغه ملگري پدى سخت حالت كى كومه گټه نه ورته رسوى بلكى پوره تاوان اوزيان دى.

لكه چى دحضرت سعيد بن المسيب څخه روايت دى چى دخپل پلارڅخه روايت كوى چى كله : ابو طالب ته مرگ راورسيد پيغمبر صلى الله عليه وسلم ورته راغى دابوطالب سره ابوجهل او عبدالله بن أمية ناست وه نو پيغمبر صلى الله عليه وسلم ورته وفرمايل : اى كاكا! لاله الاالله كليمه ووايه چى دالله جل جلاله په وړاندى پدى كليمه باندى ستالپاره دليل وړاندى كړم ، نو پدى درشل كى ابوجهل او عبدالله بن أمية وويل : اى ابوطالبه ! ايا دعبدالمطلب دلارى اوملت څخه گرځى تردى چى دابوطالب آخرى خبرى داسى وى چى هغه دعبدالمطلب په ملت اولاره دى ، اوددى څخه ئى انكار وكړ چى كليمه طيبه لاله الاالله ووايى ، نو پيغمبر صلى الله عليه وسلم وفرمايل : " لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ مَا لَمْ أُنْهَ عَنْكَ " .⁴³ يعنى : ترهغه به درته مغفرت غواړم ترڅومنع شوى نه يم نو دالله جل جلاله دغه مبارك فرمان نازل شوچى : {مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولِي قُرْبَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ} [التوبة: 113][11].

۱- دغه واقعه ابن كثير په تفصيل سره ذكر كړيده سورت توبه آيت ۱۱۳ امام احمد مسند (533/5) مخ امام بخارى په مناقب الأنصار، نمبر 43 3884، "فتح الباري" 7 / 193، اوامام مسلم 1 / 54 په كتاب الإيمان، نمبر 24.

ژباړه : نه دی روا پیغمبر ته او نه هغه کسانو ته چې ایمان ئی راوړی دی داچې بېښنه به وغواړی دپاره دمشرکانو اکرکه وی دامشرکان دخپلولی پس له هغی نه چې ښکاره شی دوی ته داچې بیشکه دوی یاران ددوړخ دی .

دامام زین العابدین رحمة الله علیه دغربت اویوازیتوب دقصیدی ژباړه:

مسافر هغه څوک ندی چې دشام اویمن په سفردرومي اویوازې وي، بلکې غریب اویوازې هغه څوک دی چې یوه لحدته دیوه کفن سره ځي. مسافردسفر اویوازیتوب په حالت کې په ، هغو خلکوچې کورونه لري اوکوربه وي حقوق لري . غریب اوبې وطنه مسافر مه رته ، ترڅو وخت اوزمانه تادخواړی اوذلت سره مخامخ نکړي .

سفرمې اوږددی قوت مې کمزوری شوی توبښه مې کمه اومرگ مې خپلې خواته کشوي زه دداسې گناهونو مرتکب شوی یم چې هغه راته معلومې ندي، بلکې یواځې الله جل جلاله مې په پټو اوبښکاره گناهونو خبردی .

الله جل جلاله څومره دلوی مقام اوعظمت څښتن دی چې ماته یې وخت اومهلته راکړی ، زه گناه کولوته ادامه ورکوم اوالله جل جلاله پټې ساتلې دي. دژوند شیبې مې پرته له توپې څخه تیرېږي، نه ژاړم نه دوېرې څه اثر اوباندې شته اونه خفه

زه په خپل لاس دگناه کولو په واسطه دبښې دروازې بندوم، خو الله جل جلا له ماويي . په بې پروايي اوغفلت کې دڅومره غټې گناه مرتکب شوم، څومره افسوس اوارمان دی چې په زړه يې راته اوربل کړی دی . ماپربږده چې په خپل حال وژاړم ، افسوس وکړم اوله دنياڅخه دپند ، عبرت اوغم په کولو خدای په امانې وکړم . مامه ملامتوه اوددې کارڅخه سترگې پټې کړه که زما په حال باندې خبرشې نومابه معذوروکړې . ماپربږده چې خپلې اوبښې دتوښدوپه وخت کې پاکې کړم ، ايا داهيله شته چې دااوبښې به زما دخلاصون سبب شي . زه خپل ځان داسې گڼم چې دخپل کور په منځ کې به، يوفرش پروت يم اوددوی لاسونه به مې يوخوا بل خواته اړوي . زه فکرکوم چې زما څخه تاودي ، ځينې افسوس کوي اوخفه دي ، ځينې ژاړي اوزما په مرگ خفگان څرگندوي . هغوی طبيب راوړی چې زما دارو وکړي اوزه فکرنه کوم چې نن به طبيب ماته څه گټه ورسوي . دروح وتل مې سخت شوي دي ، دمرگ خواته کښول کېږم اودهررگ څخه مې په سختی دروح وتل پيل شوي دي . دغرغړې په وخت کې مې دجسم څخه روح ووتله ، دروح دوتلو په وخت کې مې دخولې لارې ترخې شوې . زما سترگې يې وتړلې اوتول راڅخه لارل زما دژوندي پاتې کيدلوڅخه بې هيلې شول اودکفن راوړلوپه لټه کې شول . په چاچې زه ډيرگران وم په منډه دمرو غسل خانې ته ورغلل ترڅومرې وينځونکي راوړي اوماپريمځي . اوومې ويل ای خلکو يوادبناک ، هوبښيار ، ښه اخلاقي مري وينځونکي ته اړتيا لرم ، مری وينځونکی راغی اوجامې يې راڅخه ويستلی ، زه يې لوڅ اوبربنډ کړم . زه يې په تخته واچولم، اودپاسه يې راباندې اوبه واچولې ترڅو بدن مې پاک شي. دری ځلې يې غسل راکړ اوکفن يې راوغوښت .

ماته يې پرته له لستونو څخه جامه راواغوستله اوخوشبويي يې راباندې ووهله زه ددنيا څخه لارم خوديرافسوس پدې دی چې زه دې سفرته توبښه نلرم .زه څلورو کسانو په تخته واخستلم اونورکسان زما په جنازه پسې روان شول زه يې

دجومات محراب ته یورم اودوی راڅخه ستانه شول په ما پسې ودرېدل ، دجنزې لمونځ یې اداکړ او زما سره یې خدای په امانی وکړه .

خلکو په ماباندې درکوع اوسجدې څخه پرته لمونځ وکړ بیا یې ددې په واسطه الله جل جلاله په مارحم وکړي . زه یې په قراره په قبر کې کیښودم اوله دوی څخه یوکس قبرته رابښکته شو ترڅو ما په لحد کې وردننه کړي .

زما دمخ څخه یې کفن پورته ، کترڅود وروستي ځل لپاره زما سره وگوري ، دسترگوڅخه یې بښکته اوبښکې توپې شوې

اوزه یې په اوبښکوي ډوب کړم . زما ددرناوي لپاره پاڅیده اوزماله پاسه یې خښتې برابرې کړې اوله قبرڅخه ووت اووې

ویل: خاورې پرې واچوئ اودالله جل جلاله څخه چې ډیرمهربان اوداحسان څښتن دی بښنه وغواړئ . دقبره تیاره کې

یې پرته له گرانې مور ، مهربان پلار او هغه ورور چې زما سره مینه وکړي یوازې پرې ښودم . هغه څه چې ما په سترگوولیدل

ډبرې ووېرولم ځکه چې دهغه سره مخامخ کیدل ډیروبروونکی وو . نکېراومنگرو ځکه ځواب به ورکوم زه دهغوی څخه

ډېرووېرېدم ځکه چې دهغوی شکل اومنظر دډېروبروونکی وو . زه یې په قبر کې کیښودلم اوبوښتې ډیرې سختې وې ، ای الله

جل جلاله پرته له تاڅخه بل مرسته کوونکی اوژغورونکی نلرم . نوپه ما احسان وکړه اوماوبښه ، زما دهیلې ځای ته یې ،

ځکه چې زه دخپلې گناه سره بند اوگراویم . زما خپلوان دمقبرې څخه لارل ، زما مال یې وویشه ؟ اوگناه پرمانوره هم درنه

شوه بښې مې بل مېړه وکړ او هغه ته یې زما دمال اوشتوواک ورکړ . بښې مې زما زوی یې دهغه نوي مېړه خدمتکار کړ او زما

شته هغوی ته وریا په لاس ورغلل . باید دنیا اودهغې زینت اوبښکلا تاونه غولوي ځکه چې دې دنیا دوطن اووطنوالو په

هکله څه ونکړل . هغه چاته وگوره چې په دنیا پسې یې منډې وهلې ایا پرته له خوشبويي اوکفن څخه یې نورڅه یورل!!!؟

په دنیا کې قناعت خپل عادت او خصلت وگرځوه او په هغه خوښی اوسه که څه هم د جسم او بدن له راحت او هوساينې پرته بل څه نه وي . ای د خیر اونیکې کوونکيه ! ته به دخپل عمل حاصل حتماً اخلي .

اوای دشرکوونکيه! دشرڅخه ځان وساته او جزابه يې ويني . ای نفسه! دگناه څخه ځان وساته ، د خیر اونیکې کاروکره ، ای الله جل جلا له په مارحم وکره . ای نفسه! پرتا افسوس توبه وکره ، د خیر اونیکې کاروکره ځکه چې له مرگ څخه وروسته به دهغې بدل په لاس درځي .

په پای کې دزمونږ په غوره کرل شوي اوپاک پیغمبر درود وی ، ترهغه چې په شام او یمن کې لمر راڅیږي .

سهار او ماښام الله جل جلا له ته ثنا اوستاینه د ه ، د خیر عافیت نیکی او احسان لپاره .

د ځینی وبائی مرضونو وضاحت :

طاعون (وبا ، کولرا):

یوه خطرناکه ساری ناروغی ده مکروب یې په 1894م کښي یرسني yersin کشف کړي دی دا ناروغی په دوو ډولو څرگندیږي: د سنجکی (دمل) په ډول او بله یې په ریوی (ذات الریه) ډول . عوارض یې تر پنځو ورځو وروسته څرگندیږي او هغه دادی چې ناروغ د سر په درد ، لږزی ، سختی تی ، سر گرځیدو د لنفاوی غدو په التهاب د پښتورگو توری (طحال) او د اینی په پارسوپ اخته کپړی اپلتی وایي په وړانه یا تخرگ یا غاړه کښي یې د چارمغزه په اندازه دردناکه پارسوپ پیدا او تریوي اونی (هفتی) وروسته نم کوی . (1)

(دوهم) :- سل (نری رنځ) د سپرو ناروغی ، توبرکلوز ، توبرکیولوسس ، تی بی T.B یوه ناروغی ده) چې: میکروب یې په

1882م کال د یوه المانی پروفیسور په واسطه چی کنج نومیده کشف شود بسیل په واسطه منځ ته راځی او د عضویت په

مختلفو برخو باندی اخته کپړی دا ناروغی عموماً په ناتوانو او کمزورو خلکو کښي را پیدا کپړي او د ټولنيزو ناسمو شرایطو سره ټینګ ارتباط او اړیکي لري د نفوسو دزیاتوالي او په تیره بیا فقر او د لمر د وړانګو څخه نه استفاده دناروغی په تقویه کښي پوره مرسته کوی.

سل مختلف ډولونه لري چی مهم یی دادی:

۱:- د سپری سل:

د کوخ د بسیل په وسیله پیدا کپړی دغه بسیل د تنفس له لاری سپرو ته داخلپړی او هغه په مختلفو درجو سره مصابوی.د ناروغی عمومی نښی: تبه اوتوخی، ډنگروالی، بی اشتهايي او نور دی. ناروغ تل کسالت لري او جسمی فعالیت یی د منځه ځی د تداوی او علاج دپاره یی روحی او جسمی استراحت او په انقی بیوتیکوستریتومايسين (د ورځی یوگرام) یا دی هیدرو بتومايسين، ایزونیازید باس P.A.S توصیه کپړي.

۲:- د کولمو توبرکلوز:

کله کله د ناروغی عامل د هغو خلکو په وجود کښي چی د سپری توبرکلوز لري دخپلوبلغمودتیرولو په اثر معدی ته ځی او دهغه ځایه بیا په کولمو کښي ځای نیسي او کله بیا پداسی حال کښي چی د ناروغ سپری روغ وی مرض په کولمو کښي پیدا کپړي. دا وروستی ډول یی زیاتره د هغو غواوو د شیدو د خوړو څخه را پیدا کپړی چی مسلولي وی. ددی مرض تشخیص د سپری د توبرکلوز د لرلو د سابقی یا د بطن دردونو د پیدا کیدو او ځینی په حرقفی حفره کي د پارسوپ د پیدا کیدوله مخه کپړی او کله بیاناروغ په یوه دوامداره اسهال اخته وی چی دا نښی د کولمو سل تاییدوی دا اسهال په واقعاتو

کښي د سل مخصوصه دارويي ماده د عرضی تداوی سره استعمالیږي او د نس د پارښوب په صورت کي که دارويي تداوی اثرونه کړي نو د جراحي څخه کار اخستل کيږي.

۳- د خصيتينو توبرکلوز:

عموما په تالي صورت سره منځ ته راځي او د پوښتورگوبو ډي(اوبولي لارو د توبرکلوزي آفت څخه وروسته پيښيږي. دغه آفت په نادر ډول د سږي د توبرکلوز څخه وروسته راپيدا کيږي. تداوي يي دارو او جراحي عمل ده.

د سل نور ډولونه :

د سږي جاوړسي سل، د هډوکو او مفصلونو توبرکلوز، د زنګانه دمفصل توبرکلوز، د حرقفي دمفصل توبرکلوز، د عجزې حرقفي دمفصل توبرکلوز، عضدي ترقيوي مفصل توبرکلوز، د فقاري ستې توبرکلوز، د لڼفاوي غداتو توبرکلوز د پوښتورگو توبرکلوز، د سحايو او توبرکلوز او داسې نور.⁴⁴

الهم اجعل خير أعمالنا خواتيمها، وخير أعمارنا وأواخرها، وخير أيامنا يوم نلتاكَ فيه، اللهم وفقنا جميعا لفعل الخيرات واجتنب المنكرات . وصلى الله وسلم على نبينا محمد وعلى آله وصحبه.

۱- دريم ټوک د ۲۶۷۲ څخه تر ۲۶۷۳ پورې مخونه، فرهنگ عميد ۱۲۱۹ مخ (1) د پښتو، پښتو تشریحی قاموس 4 ټوک 2074 مخ د ژباړونکي له پلوه.

پایله:(خاتمه)

ددی لیکنی په پایله کی ویلی شو چی: دانسان ټول ژوند دسرته ترپایه پوری ټول دعمل اودکار شی ورخی دی ترخوانسان وکولای شی چی دبنی پایلی غوښتونکی شی اوکه وغواری دابه دامکان څخه لری نه وی چی ښه پایله دانسان په نیک بختی باندی دلالت کوی، اواسلامی شریعت دبنی پایلی لپاره هم نبنی اونبنانی پرینبی دی اوهم ددی کار موانع پی بیان کړی دی چی پدی رساله کی دښه پایلی نبنی هم بیان شوی اوموانع پی هم اودهر مانع لپاره یو علاج شته چی ددی موانعو علاج هم بیان شوی دی، ددی ترڅنگ بده پایله هم شته چی خانته نبنی اوعوامل لری چی هغوته هم اشاره شوی ده ترڅو ددغو عواملو څخه ځانونه وژغورو او ددی په بدل کی بنی پایلی ته ځان ورسوو، که په لنډه توگه ووايو ددی رسالی ترڅنگ موږ په لاندی توگه مهم اوضروری شیان لاس ته راوړی دی :

۱- دانسان دټول عمر کړني دانسان په پایله کی نغښتی دی، دټول عمر عمل اوکارونه دانسان دخاتمی پوری اړه لری که آخره خاتمه دانسان ښه وه نو ددی ټول ژوند ددی پوری تړلی ده، که یوچا ټول عمر کی ښه کارونه کړی وی خو آخره خاتمه پی ښه نه وی په بده خاتمه باندی ددی فیصله کیږی اوکه ټول عمر یو انسان بد اوناوړه کاورنه ترسره کړی وی خو آخر عمر کی دی ښه شی نو ددی انسان آخره خامه ښه ده.

۲- الله جل جلاله هرشي لپاره يو علاج ايښي دی ترڅو هرانسان وکولای شي چې دخپل مرض درمل او علاج ومومي نو

دانسان دښي پايلي لپاره په لارکي خنډونه شته چې دا هم يولوی مرض دی خوددی لپاره هم علاج شته چې انسان دغه

خنډونه لری کړی اوخپله آخره خاتمه ښه کړی.

۴- ځنی داسی مرضونه اوآفتونه دی چې انسان ته په ظاهره کي بد ښکاري او نه یی خوشوی خو په حقیقت کي هغه ټول

دانسان داخرت ښه والی لپاره مقرر شوی دی لکه هغه مرضونه چې پدی رساله کي ترینه بحث اوڅیرنه وشوه.

۵- پایله دانسان مهم اوحساس پړاو دی چې ددی پړاوڅخه تیریدل لویه مبارزه غواړی دشيطان په مقابل کي ددی وځی نه

شيطان انسان ته هیلی او امیدونه اچوی چې داد مهمولاملونوڅخه گنبل کیري .

۶- په دی څیرنه کي دقبر اومړو سره سروکار لرل یاد شول چې همیشه دانسان په ذهن کي مرگ یاد وی ترڅو وکولای شي

چي دشيطان په مقابل ودیري او دهغي له وسوسو سره دهلاکت په کنده کي ونه غورځیري .

اخځليكونه

قرآن كريم

- 1- ابن رجب عبد الرحمن بن شهاب الدين زين الدين، أبو الفرج، جامع العلوم والحكم. في شرح خمسين حديثاً من جوامع الكلم، طبع دار ابن كثير 1427 هـ .
- 2- ابن قيم الجوزية محمد بن أبي بكر بن أيوب ابن قيم الجوزية أبو عبد الله / الجواب الكافي لمن سأل عن الدواء الشافي / طبع مجمع الفقه الاسلامي بجدة عام 1429 .
- 3- ابن كثير، إسماعيل بن عمر، تفسير القرآن العظيم (تفسير ابن كثير) (ط. العلمية. المحقق: محمد حسين شمس الدين، منشورات محمد علي بيضون بيروت لبنان طبع (1) عام 1419 هـ ق .
- 4- الباني، احكام الجنائز، وبدعها، طبع المكتب الاسلامي عام 1385 ق بيروت لبنان.
- 5- الأشاع، خالد بن عبد الرحمن، علامات وأسباب حسن الخاتمة وسوء الخاتمة. بدون تاريخ.
- 6- ألعزى، عبد، أسباب حسن الخاتمة العقد الثمين لعبد العزى دانتر نيت نه په استفادى سره .
- 7- امام احمد بن محمد بن حنبل، كتاب زهد، طبع دارالكتب العلميه بيروت لبنان. بدون تاريخ.
- 8- إمام مالك، أنس بن مالك، مؤظا امام مالك رح تصحيح اوترقيم محمد فؤاد عبد الباقي دار احياء الكتب العربيه قاهره مصر. بدون تاريخ.
- 9- بخارى، محمد بن اسماعيل، صحيح بخارى، المكتبه السلفيه القاهره مصر دريم چاپ.
- 10- پښتو تشريحي قاموس دافغانستان دعلومواكادمى دولتى مطبعه 1365 لمريز كال دچاپ نظارت كوونكى سرخپرونى حبيب الله اپريدى.
- 11- ترمذى، محمد بن عيسى، سنن ترمذى شرح وتحقيق احمد محمد شاكر وآخرون دارالكتب العلميه بيروت لبنان الطبعة الاولى 1408 عام.
- 12- خطابي معالم السنن المطبوع مع سنن أبي داؤد، اعداد وتعليق عزت عبيد الدعاس وعادل السيد طبع دار الحديث بيروت لبنان عام 1394 هـ ق .

- 13- دارمنگی پښتو ترجمه دقرآن کریم / اداره اشاعت اسلامیه لاهور پاکستان .بدون تاریخ.
- 14- دیوبندی، أبو الحسن، تفسیر کابلی چی بیا دافغانستان علماء کراموپه پښتو اودری ژبو ژباړه.
- 15- سجستانی، سلیمان بن اشعث بن إسحاق أبو داود الأزدي السجستاني / سنن ابی داود ، طبع فی دار الحدیث حمص 1394 بتحقیق " عزت عبید الدعاس " ومعه " معالم السنن للخطابی " .
- 16- شاه فیصل ، فهم القرآن، شاه فیصل کتابخانه محله جنکی پیښور پاکستان .بی له تاریخه.
- 17- شیبانی، إمام احمد، مسند امام احمد بن محمد، تصویرا لمکتب الاسلامی بیروت لبنان .
- 18- طبرانی، سلیمان بن احمد ، المعجم الاوسط، دارلحرمین قاهره مصر عام 1415 هـ ق
- 19- طبرانی، سلیمان بن احمد المعجم الکبیر، تحقیق حمدی عبدالمجیدالسلفی العراق .طبع مکتبه ابن تیمیه،
- 20- طیالسی، أبی داوود ، سلیمان بن داود ، دارهجر مصر چاپ اول 1419 هـ ق .
- 21- عبدالله ابن مبارک ، زهد، طبع دارالکتب العلمیه بیروت لبنان. 1425 هـ ق .
- 22- عسقلانی، ابن حجر، الاتحاف الجلی بتقریب اطراف المسندالحنبلی، تهذیب، خلیل مامون شیحا دارالمعرفه بیروت لبنان الطبعة الاولى ۱۴۳۱ قمری .
- 23- عسقلانی، حافظ ابن حجر، فتحالباری شرح صحیح البخاری تحقیق محب الدین الخطیب ،المکتبه السلفیه القاهره مصر رقم الطبع 3.
- 24- عظیم آبادی محمد شمس الحق عون المعبود شرح سنن أبی داؤد .طبع دارالفکر عام 1415 هـ ق .
- 25- عمید، حسن، فرهنگ عمید انتشارات امیرکبیر تهران چاپ هشتم ، 1371 هـ ش
- 26- غزالی، ابوحامد محمد بن محمد، احیاء علوم الدین، طبع مرکز الاحرام للترجمه والنشر قاهره مصر طبع اول 1408 هـ ق .
- 27- قزوینی، أبی عبد الله محمد بن یزید، سنن ابن ماجه تحقیق وترقیم محمدفؤادعبدالباقی طبع دارالریان للتراث قاهره مصر.
- 28- قشیری، مسلم بن حجاج، صحیح مسلم ، دارالکتب العلمیه بیروت لبنان.
- 29- مبارکپوری، محمد بن عبد الرحمن، تحفه الاحوذی، شرح سنن الترمذی المکتبه السلفیه بالمدينة المنورة.

30- منذرى، عبد العظيم الترغيب والترهيب من الحديث الشريف، الطبعة الثالثة عام ١٩٦٨ للميلاد دارالايمان دمشق - بيروت .

31- نسائي، أحمد بن شعيب ، سنن النسائي بشرح الحافظ جلال الدين السيوطى وحاشية الامام السندي ، مكتب المطبوعات الاسلامية حلب سورية .

32- نيسابورى، أبو عبد الله محمد بن عبد الله الحاكم المستدرک على الصحيحين طبع دارالكتب العلميه..1422.

33- هيثى، إبن هيثى ، مواردالظمان فى زوائد ابن حبان تحقيق محمدعبدالرزاق حمزه دارالكتب العلميه بيروت لبنان .

34- هيثى، حافظ على بن أبى بكر بن سليمان الهيثى نورالدين تحقيق محمد عبدالقادر أحمد عطاء مجمع الزوائد ومنبع الفوائد ، الناشر: دارالكتب العلمية ، سنة النشر: ١٤٢٢ هـ ق .

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**